

O'tetza' manhwa'jkuyis 'yanhmayokyuy

Metza'omopä anhmakyuy

María Silvia Núñez Sánchez
Delfino García Villarreal

O'tetza' manhwa'jkuyis 'yanhmayokyuy

Metza'omopä anhmakyuy

María Silvia Núñez Sánchez
Delfino García Villarreal

497.MZ07m M972G 2013	Núñez Sánchez, María Silvia Otetza'manhwajkuyis 'yanhmayokyuy. Metza'omopä anhmakyuy / Núñez Sánchez, María Silvia; García Villarreal, Delfino. —México DF:[INALI-SEP – Chiapas Tuxtla Gutiérrez] 2013. 123 pág.; 21.5 x 28 cm; il. Fotos a color. ISBN 978-607-7538-89-9 Notas: incluye: gráficos de patrones silábicos y ejercicios aplicar, vocabulario, mapa de la zona otetzame y bibliografía. 1. Familia-Otetzame-Zoque– 2.Gramática– 3. Vocabulario– 4. Lengua- Monolingüe
----------------------------	---

De acuerdo con el *Catálogo de las lenguas indígenas nacionales: variantes lingüísticas de México con sus autodenominaciones y referencias geoestadísticas*, publicado en el *Diario Oficial de la Federación* el 14 de enero de 2008, los textos incluidos en la presente publicación corresponden a la variante <otetzame>

Fotografía

María Silvia Núñez Sánchez
Delfino García Villarreal

Primera edición 2013

Esta edición y sus características son propiedad del
D.R. © 2013 INSTITUTO NACIONAL DE LENGUAS INDÍGENAS
Privada de Relox 16-A, 5° Piso, Col. Chimalistac,
Deleg. Álvaro Obregón, México, D.F., C.P. 01070
Tel. (55) 50 04 21 00
www.inali.gob.mx

ISBN 978-607-7538-89-9

Esta edición y sus características son propiedad de la
D.R. © 2013 SECRETARÍA DE EDUCACIÓN
Edificio “B” de la Unidad Administrativa,
Calzada a la Ciudad Deportiva S/N;
Tuxtla Gutiérrez, Chiapas; México.

Todos los derechos reservados. Queda prohibida la reproducción total o parcial de esta obra por cualquier medio o procedimiento, comprendidos la reprografía y el tratamiento informático, la fotocopia o la grabación, sin la autorización por escrito de los titulares de los derechos de esta edición.

Ejemplar de distribución gratuita, prohibida su venta
IMPRESO EN MÉXICO

SECRETARÍA DE EDUCACIÓN PÚBLICA

EMILIO CHUAYFFET CHEMOR
Secretario

INSTITUTO NACIONAL DE LENGUAS INDÍGENAS

JAVIER LÓPEZ SÁNCHEZ
Director General

ANTOLÍN CELOTE PRECIADO
**Director General Adjunto Académico
y de Políticas Lingüísticas**

FABRICIO JULIÁN GAXIOLA MORAILA
Director General Adjunto de Coordinación

ARNULFO EMBRIZ OSORIO
Director de Políticas Lingüísticas

CHRISTOPHER MORALES CASTRO
**Subdirector de Evaluación en Materia
de Lenguas Indígenas**

HÉCTOR CURIEL GARCÍA
SALVADOR JARAMILLO AGUILAR
LIDIA ALEJANDRA DEL RÍO REYNA
Área de Publicaciones

GOBIERNO DEL ESTADO DE CHIAPAS

MANUEL VELASCO COELLO
Gobernador Constitucional del Estado de Chiapas

RICARDO A. AGUILAR GORDILLO
Secretario de Educación del Estado

JOSÉ RAFAEL GUILLÉN DOMÍNGUEZ
Subsecretario de Educación Federalizada

IRMA MÉNDEZ SÁNCHEZ
Directora de Educación Indígena

ADOLFO LÓPEZ LÓPEZ
**Jefe del Departamento para el Fortalecimiento
de las Lenguas Indígenas**

PROYECTO:

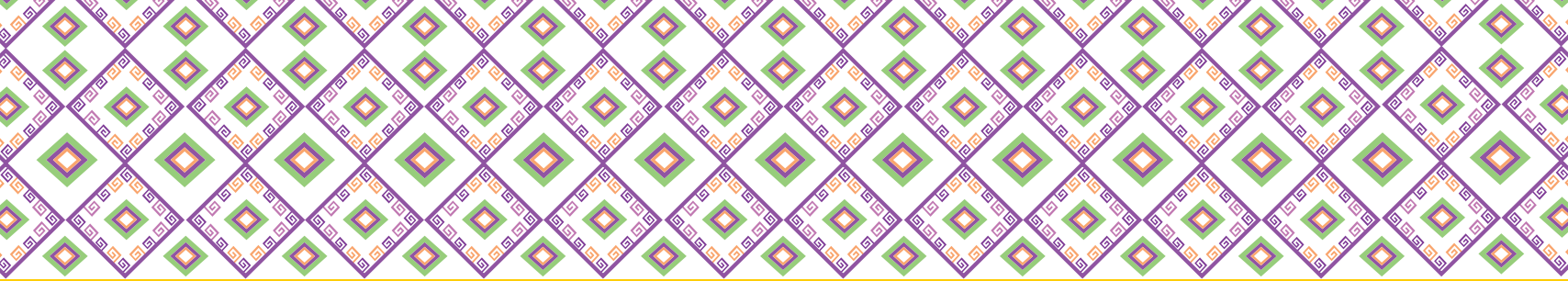
Diseño y elaboración de gramáticas y diccionarios de las
lenguas indígenas para la educación intercultural bilingüe

EDÍVORAS LÓPEZ RAMOS
Coordinador General

DANIEL LÓPEZ HERNÁNDEZ
Coordinador Académico

REYNOLDS MORALES VÁZQUEZ
Coordinador Administrativo

RUBÉN LÓPEZ LÓPEZ
Asesor Lingüístico

¿TIYANTE OTE'TZAMANHWAJKU'YIS 'YANHMAKYUY?

Yä'ä anhmakyutyoto nyäyipä'is "Otetzamanhwajkuyis 'yanhmakyuy" tzäktäjpäte mijtykutatam y'anhmayoye'istam ntzapntampapä'is ote, yä'omo mpatampa te ote'is tzyamanhwajkuy, jutä ntzyamjapa tise wä wa' anhmayu, wa' näjtyäyu te otetzame'is jyakyuy, te'setike tzyampa titam nyäijtu, tise wä ona ntzapntampak te ote. Yä'ä totojaye'is kyotzokpapäte te ijtkuy, te anhmakyuyoskuy wa'musu anhmaya jakyuy, tunkuy te ote'omo. Yä'ä anhmakyuyis syutmpapäte wa' myäjanhaju te otemusokyuy mumu tzaptäjpapä yä'ä nnasomotam; nämte tzyäjkupä tise tzyampa te *Plan Estatal de Desarrollo 2013-2018*, te *Plan Nacional de Desarrollo del Gobierno Federal* tesetike kyo'isyajpapä'is te wäpä anhmayokyuy mumu'ikutapä, sonekenepä tzäki'omo: ijtkuy, onkuy, anhmakyuy otekupnkuy'isnye.

Lic. Manuel Velasco Coello
Gobernador

Anhmakyuy tzampase te anhkimpapä'is kyipsokyuy, ne' nkowi'na'isnyetam Manuel Velasco Coello, Te otetza'manhwajkuyis kyotzonhkpa tototunkuy, totojakyuy te'setike ijsanhtzyi'äpya, tyunhajkuy tzyajkpapä anhmatyäjkis, wa syutnyaju pyäjkistzyokyaju kya'e'istam nhka'e'istan, 'yotetam myusokyutyam wa yajk yosyaju 'yijtku'yomo'.

Mtro. Ricardo A. Aguilar Gordillo
Secretario de Educación

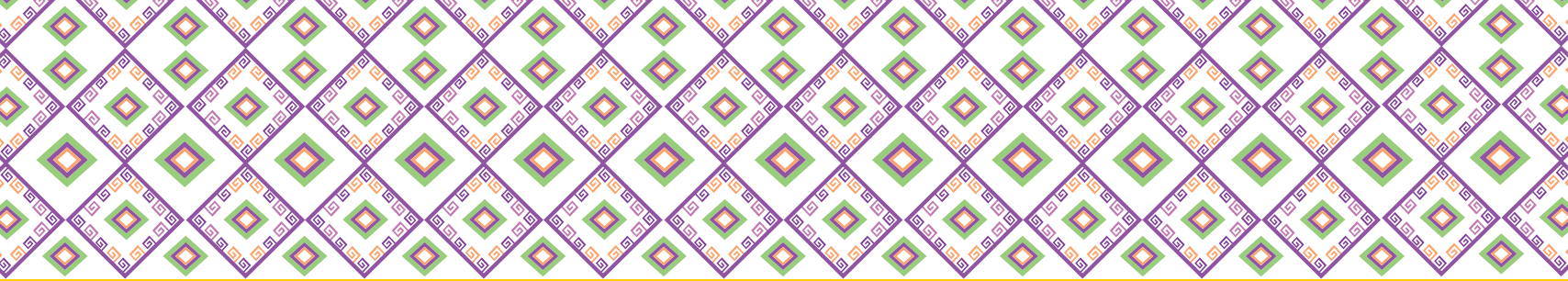
LA GRAMÁTICA DIDÁCTICA

Es un material didáctico que contiene elementos básicos gramaticales de la lengua Otetzame, que se caracteriza por una serie de ejercicios y sugerencias didácticas para conocer y comprender la estructura, clases de palabras y el orden sintácticos que se presentan en la expresión oral y escrita de la lengua. Surge como una necesidad pedagógica en la enseñanza de la lectura y escritura de las lenguas indígenas de Chiapas; mi gobierno tiene como prioridad, en congruencia con el Plan Estatal de Desarrollo 2013-2018, el Plan Nacional de Desarrollo y con organismos internacionales, lograr una educación bilingüe de calidad desde el ámbito lingüístico, pedagógico y cultural de los pueblos originarios.

Lic. Manuel Velasco Coello
Gobernador

En congruencia con la política educativa del Sr. Gobernador Manuel Velasco Coello, la gramática didáctica apoya el proceso de enseñanza-aprendizaje de la lectura y escritura de la lengua indígena en los centros escolares para que los alumnos (as) fortalezcan y desarrollen su lengua valorando su cultura y les sea útil en la vida cotidiana.

Mtro. Ricardo A. Aguilar Gordillo
Secretario de Educación

PRESENTACIÓN

En una frase memorable y tan vigente hoy como entonces, Benito Juárez señaló en 1861 que **la instrucción era la primera base de la prosperidad de un pueblo**. Así, con la publicación de estas gramáticas didácticas de las lenguas indígenas de Chiapas, la Secretaría de Educación Pública contribuye a garantizar el derecho de los pueblos indígenas a recibir educación de calidad en su lengua materna, en consonancia con el Artículo 2º de nuestra Carta Magna y la Ley General de los Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas.

Realizadas con la participación de maestros, académicos, hablantes de las propias lenguas indígenas y en estrecha coordinación con las autoridades educativas del Estado, estas obras, estamos seguros, contribuirán a una enseñanza más eficaz y pertinente de las lenguas originarias, favorecerán de manera importante que cada una de ellas se revalorice y se fortalezca entre alumnos, maestros y comunidad en general. Se trata así, de impulsar políticas públicas para fortalecer la enseñanza en lenguas indígenas en y desde los espacios educativos, poniendo énfasis en regiones cuyas lenguas se encuentran en riesgo de desaparición, lo cual significa un paso adelante en la consecución de un México con Educación de Calidad, como se establece en el Plan Nacional de Desarrollo 2013-2018.

El Lic. Emilio Chuayffet, Secretario de Educación Pública, ha señalado que la calidad es una cualidad que integra, entre otras, las dimensiones de equidad. Así, educación de calidad implica, entre otros aspectos, que los conocimientos que los alumnos adquieran en el aula sean significativos, que los lleven a obtener el máximo logro y que les permitan resolver los problemas que se les presenten en la vida, para lo cual, no existe nada más significativo que tomar en cuenta la propia lengua materna, con la que se aprende a reconocer y nombrar el mundo.

Nuestro país, como lo ha mencionado el Presidente de la República, Enrique Peña Nieto, demanda que la educación de calidad se convierta en una meta nacional explícita para todos los mexicanos.

Conscientes de este compromiso y responsabilidad del Gobierno Federal, el Instituto Nacional de Lenguas Indígenas (INALI) contribuye al logro de la calidad de la educación de los pueblos indígenas con la publicación de estas gramáticas en ocho lenguas indígenas nacionales del estado de Chiapas, quedando a disposición como material de apoyo a la grandiosa labor de los maestros que atienden poblaciones indígenas.

Lekuk yilel a wot'anik
Que sus corazones estén siempre grandiosos

Javier López Sánchez

PA'TKUMYÄ

	PAG	
Yajk kenkuy.....	7	Kuyay
Yäskotoyatzi'kuy.....	8	Tukutujtay
Tzamtäjkäkyuy.....	9	Majkstujtay
Ti'omo maka yajk yosye.....	11	Majktumä
Tiyä mjokpa yä' yoskujinh.....	12	Majkustäjkay
Titam nyä'ijtu yoskuy jaye'is.....	13	Majktukay
Jutz tujku yä' yoskuy.....	14	Majkmajktaskuy
Jakyu'yanhki'mkuy.....	15	Yäjtay
Näyi.....	19	Yäjtkomajksykyu
Titamis nyäyi.....	27	Ips ko kuyay
Tyumtzampapä'is titam.....	36	Ips ko yäjtkotumä
Kenekotzamkuy.....	45	Wästäjkis ko mojsay
Menaktzampapä.....	53	Wästäjkis ko majktukay
Mayotyäjk.....	61	Tukis ko tumä
Ke'nyäyokyuy.....	69	Tukis ko majkstujtay
Ijtyajpamäy.....	77	Tukis ko yäjtkometza
Ijtyajusä.....	86	Majktasis ko tujtay
Tzäktäjkutzyame wyitnkäsi'ajpapä.....	96	Majktasis ko yäjtkotumä
Tzäktäjkutzyame eyapäkäsi'ajpapä.....	105	Mojsis ko mojsay
Nä'eya'ajoye.....	113	Mojsis ko majktukay
Kojtanhäyitam.....	120	Tujtis
Jutz tzyamyajpa e'ya'e'yapä kumku'yomo te'syetijke		
jometat'mpä onkuy.....	121	Tujtis ko tumä
Jutä tzamtäjpä ne' otetam.....	123	Tujtis ko tukay
Yajk yosyajupät tototuntäjk yä totojakyuyomo.....	124	Tujtis ko majksykyu

YAJK KENKUY

Te Dirección de Educación Indígena, te Departamento para el Fortalecimiento de las Lenguas Indígenas a través del Proyecto "Diseño y Elaboración de Gramáticas y Diccionarios de las Lenguas Indígenas para la Educación Intercultural Bilingüe" tzyäkyaju yä' totojaye mij ote'omo.

Yä'pä totojaye wa'te yajk yosu anhmajpak unetam wa' tyu'nyaju, wa' jayaju nye' 'yotetam, jä'sika wa' yajk yosaju mumuti'omo.

Yä' totojaye manhpamij nhkyotzonhu mis yosku'yomo wa'mij isanhti'u usyanh'usyanh te anhmakyuy ote'omo, tzuni'omo.

Yä' yoskuy otetzame'iste 'yanhmakyuy, wa'te yajk yosu unejinhtam, te tukay, te maksykuy ame'omo nä 'yanhmajupä, te'setike maka 'yanhmaye te kastiyatzame wa' yajk yosu mumu ijtku'yomo te metzatampä tzame.

Yä' yoskuy nkenyajupä'te te unetamis wyä'mäyajpa te anhmakyuy 'yote'omotam.

YÄSKOTOYATZI'KUY

Yäskotoyatzi'pa te *Gobierno del Estado*, te *Secretaría de Educación*, *Subsecretaría de Educación Federalizada*, *Dirección General de Educación Indígena*, nyäwä'ajyaju'anhkä, pyäjkitzyonhyaju'anhkä wa' ntzäkyaju yä' yoskuy otetzame'omo, tzuni'omo.

Te'syetike yäskotoyatzyi'yajke'tpa te anhmayoyetam *Doctor Stefano Claudio Sartorello*, *Maestro Raúl Gutiérrez Narváez* yospapä temä *Centro de Investigación de Estudios Superiores en Antropología Social (CIESAS - SURESTE)*, *Maestra Sandra del Carmen Sepúlveda Gallardo* yospapä temä *Instituto Nacional de Lenguas Indígenas (INALI)*, isanhtzi'yaju'anhkätzi, kotzokyaju'anhkätzi wa' tyujku yä' yoskuy.

Tzampäjkayajke'tpat yä' yuskutatzi'kuyomo te *Jefes de Zonas*, Supervisorom, Directortam, anhmayoyetam, kotzonhyaju'anhkätzi oyumät ntzäjkye yä' yoskuy.

Jinät musi ja'mpäya te jaya'unetam, yomo'unetam anhmayaipapä te'syetike mumu päntam, yomotam, tzo'yäyapapä, konuksyapapä, tziyaju'anhkätzi myusokyuy, pekatzamekäsi, wi'kutzäjkukyäsi, eyatampä tzamekäsi wa' tyujku yä' yoskuy.

Te'syejtijke yuskatoya tziyajpa te jyakyätyajpapä te totojaye: *Sandra Luz Fonseca López*, *Gladis Gómez Díaz*, *Karla Ramírez Pérez* te'syejtijke te *Roxana Vila Figueroa*.

TZAMTÄJKÄYUY

Te otetza'manhwajkuy'is 'yanhmakyuy anhmayoyekutate wa' yajk yosyaju otetzamyajpapä unejinhtam te tukay, te maksykuy ame'omo nä 'yanhmayupä anhmakyutyäjkomo.

Wa' tyujku yä' yoskuy nhkäme'tzyajupäte tise tzyamyajpa eya'eyatampä ku'mkuyomo, te'syetike nämanhke'tu une'is anhmakyuyomo wa' ntzäjkisyaju juka nyäktäyajpa, te'se näwätzäkyajutzi wa' tya'nu yä' yoskuy, mumutampä'is nyäktäyaju. Yä' totojaye wa'tye yajk anhmaye unetam, te jakyuy, tu'nnhkuy, wa' sunyi ki'psanhwaju 'yotetzame.

Nyä'ijtketu anhmakyuy'is tzyäjkokyuy wa' tzyäkyaju unetamis, tumtumä yoskuy nyä'ijtu, tzyotzkuy, tise wa' tzyäkyaju, tise koyajpa, te anhmayoye'is maka myusi yajk yosa unejinhtam.

Nkomätyampatzi, yä' tototu'nnhkuy wä' oyetamte ispäkyajpa'anhkä te unetamis, yä' nyä'ijtu mumu jama kyenayajpapäti, te'jinh maka myusanhiäyi 'yote'is tzyuni'is jyakyuy.

Yä' otetza'manhwajkuyis 'yanhmakyuypyik te anhmayoye'is maka myusye tzyäjkya wä'pä yoskuy, nyäkyäyaju'anhkä te unetamis.

Wate musu näyosa tumtumäpä anhmakyuyis tzyäjkokyuy, wa' sunyi nyäktäyaju une'is yä' totojaye nyä'ijtu: tu'nnhkuy, jakyuy, tzäkitam. Tekutate yä'se tzä'yu:

- a) Anhmakyu'yis nyäyi.
- e) Näyi'is tzya'manhwajkuy.
- l) Ti'i sutmpa wa' anhmayaju te une'istam.
- j) Tise maka tzyäki.
- k) Anhmakyu'yis tzyäjkokyuy.
- l) Tzäki.
- m) Tzäki, jaye.
- n) Tiya muspa ntzäjkanhä.

TI'OMO MAKÄ YÄJK YOSYE

Te otetza'manhwajkuyis 'yanhmakyuy, maka pyämitzi'u mumuti'i'omo te otetzame, maka myäjanhe te otepäntam, te tzunipäntamis tzyame wa' jana yyaju.

Te tzame makakma tzamtame ijtpa nkoopako'mo, jä'saka ki'psanhwajpa, ntzampa tiyä anhjampa, tiyä sunpa, te'se nanyäkotzonhyatäjpä ntäwä'ojmotam wa'te musu yosu.

Te tzamtzamnakyujinhte anhmäpyatä titam maka te yäjk yose te ijtkuyomo.

Te'kotoya te anhmakyuyomo, te anhmäyoye'istam te'te yoskutyam wa' myäjanhtzäkyaju te une'istam myusokyuy.

TIYÄ MJOKPA YÄ' YOSKUJINH

Te otetza'manhwajkuyis 'yanhmakyuy, syunpa wa' tyu'nyaju, wa' jyayaju sunyi te unetam nye' 'yote'omotam, te'jinh wa' 'yanhmayaju, wa' pyäjkitzyonhyaju eyatampä musokyuy te winatampä päntam'isnye te'kotoyate sunpa:

1. Wa' ispäkyaju usyanh'usyanh nye' 'yotetam, te'jinh te eyatampä tzame tzyamyajpapä eyakokumkutyam.
2. Te une'istam, te anhmayoye'istam wa' ispäkyaju te eya'eyatampä tzamtzamnakyujy ote'omo, te'sye mumu otepäntam, tzunipäntam'ojmo manhpatä näktätyame.

Wa' 'yanhmayaju te unetam jutz wa' myanyaju, wa' 'yanhmayaju nye' 'yotetam, ja'nte ijspäkyajpasye, makapäte 'yanhmaye wä', oye; maka myuse ti'yajkuy te'sye te tzame, tikotoya te'sye njapya.

Wa' myusä tzyamu yempeti, yempejutä wa' musä tyu'nä, jyayä, nyäktäyi nye'kä te'syejtijike eyapä'is.

TITAM NYÄ'IJTU YOSKUY JAYE'IS

Te onkuyis nyäyitam yosyajupä yä' anhmakyuyomo, tzo'tzpa te isanhtzi'kuy tyumpä onkuyjinh, te onkuyis nyäyitam mpatpa te päyitampä, te konotampä jaye'omo, te'omo ijtü te tzame nä 'yanhmayupäis wa' yajk tzäyu oye, sunyi.

ONKUYIS NYÄYITAM	METZA'OMOPÄ ANHMAKYUY
NÄYI	✓ Päntam, kumkutyam, kotzäjkam, mäjanätamis nyäyi. ✓ Titamis nyäyi tzyo'tzyajpapä nä'ontäkjajejinh, ontäkjajejinh. ✓ Tyumtzampapä'is titam. ✓ Ijtyajpamäy
KENEKOTZAMKUY	✓ Sonekenetampä anhamokyuy. ✓ Menaktzampapä.
MA'YOTYÄJK	✓ Ma'yokyuy : Majkisen'omopä.
KE'NYÄYOKYUY	✓ Jutzyeti ijtü titam.(jinte myatya'nepä)
TZÄKTÄJKUTZYAME	✓ Wyintkäsi'ajpapä. ✓ Eyapäkäsi'ajpapä, tzo'tzyajpapä ontäkjajejinh, nä'ontäkjajejinh.
IJTYAJUSÄ	✓ Päntam, kopäntam, titam'itam.
NÄ'EYA'AJOYE	✓ Wiyunhsepä, ja'n wiyunhsepäti.

JUTZ TUJKU YÄ' YOSKUY

Ntäkyaju'kät yä' otetza'manhwajkuyis 'yanhmakyuy tumtumjamat nhkäme'tzyaju eyapä totojaye'omo nyä'ijtupä'is musokyuy wa' musyaju tiyä nyämaka wa' sunyi, wa' 'yoye pyujtu yä' totojaye.

Mpäkyajut eyatampä musokyuy tumä otetzamekäsi, eyapä anhmakyukyäsi minyaju te musoyajpapä te INALI, te DGEI, kotzokyajupä'isäjti.

Nkopinhtamutä kumkutyam jutä tzyapyajpa ote wa'te nkäme'tzyaju te pekatzame konukskutyam, te'se nhjatzyä'yajut titam myusyajpapä, titam tzyäkyajpapä.

Te tzamepäntam, yomotam, unetam, sokatamjinh tzamtzamnayaju'tzi te'jinhtam wa' musyaju ti'yä ki'psyajpa te ote'is 'yanhmakyukäsi.

Te'setike näpujtyajut sonekenetampä kene te'te tzä'yu yä' totojaye'omo.

Nkopikyajut tumä anhmakyutyäjk jutä ntzäjkisu uka nyäktäyajpa te anhma'yoyetam, te unetam, te'yi ijtke'tu te Asesor Técnico Pedagógico te Zona Escolarisnye.

JAKYU'YANHKI'MKUY

Te jakyu'yanhki'mkuyis tzyampapäte titampä jaye, titampä oye wa' njayu, jutä nyämanhpa koyajkujaye. Yä'is isanhtzi'äpya jutz wä wa'te nhjaju, wa'te ntu'nu.

Te koyajkujaye yospa wa' näktyäyu tite nä ntu'nu.

Yä'ki makat ntza'manhwajkye te jayetam tisyete ntu'npa, tisyete nhjapya.

Te njapya k:

1. Te nja'yäpya makak witnti, kyujkomo, kyo'yajkuyomo, isätim yä'se: Ka'anh, ka'tzkuy, kasitäk.
2. Makak metzapä nä'ontäjkjaye'is kyujkomojk, isätim yä'se: akapak, kyokenu, koke.
3. Nja'yäyjayajpak 'yukmäk, m, n, nh, isätim yä'se: o'mkuy, onnhkuy ye'nhkuy.

yä'se te nhjapya

omkuy

onnhkuy

änhkuy

yä'se te ntu'npa

omguy

onguy

änhguy

Te njapya n:

Te'kä'mä makak y ntum'onpujtpak te'e manpa ñ jayese, isätim yä'se:

Yä'se te njapya

nyana

nyaka

nye'kä

Yä'se te ntu'npa

ñana

ñaka

ñe'kä

Te njapya p:

Mumupä tzame'omo tzo'tzpa pä yä' p jayejin, makak 'yukmäk yä' jayetam m, n, nh, makak metzapä nä'ontäjkjaye'is kyujkomo, isätim yä'se:

Yä'se te njapya

pitzi

nämpa

to'nmpa

ka'nhmpa

Yä'se te ntu'npa

pitzi

nämba

to'nmba

ka'nhmba

Te nhjapya r:

Makak witntipä jaye'omo, kyujkmä, yä'se tzyapyajpa awoyomotampä'is äjтам yajk yostampak t, isätim yä'se:

retäjk	ote	yati
sikirinh	otowe	yari
	ore	

Te nhjapya t:

Makak witntipä jaye'omo, makyajpak 'yukmäjk m, n, h, makak metzapä, nä'ontäjkjaye'is kyujkomo, isätim yä'se:

Yä'se te njapya	yä'se te ntunpa
tä'ki	tä'ki
tumtumä	tumdumä
jä'tä	jä'dä
ntata	ndata

Te njapya tz:

Mumu onkuy tzo'tzpapä yä'ä nä'ontäjkjayepik, te'se te manpa, nyämakak, m, n, manpa yä' ds jayese, isätim yä'se:

yä'se te nhjapya	yä'se te ntunpa
tziku	tziku
mtziku	mdsiku
ntzäni	ndsäni

Yajk yospak mäjäpä jaye (*mayúscula*):

- a) Njanyitzäjkpak anhetipä jaye.
- e) Njanyitzäjkpak koyajpamä eyapä jaye.
- i) Pätñis nyäyi, pätñis nä'yanhkopajk.
- j) Mumu totojaye'istam nyäyi.
- k) Anhkimokyuyis nyäyi.
- l) Janyitzäjkpak.
- m) Anhki'mkutyäjkis nyäyitam
- n) Kupkuyis nyäyi, kotzäjkis nyäyi, nä'is nyäyi; isätim yä'se:

Tajtzamä, Amä, Kekpyempä, Känä'mä, Kupimä, Kuyatemä, Ojkjamä, Amatan, A'yanhmä, Sospanä'mä, Kejtzykä'mä, Popajkmä, Yoktäkmä, Pokyä'mä, Tzukinkotzäjk, PoPONä'mä.

NÄYI

NYE'KÄPÄ NÄYI

Näyi: Tzamete nyä'yäpyapä'is päntam, kotzäktam, ku'mkutyam te'syetijke mäjanätam.

Tiyä suntampa: Wa' une'istam ispäkya te kotzäk'is, ku'mkuyis mäjanä'is nyäyitam.

Nä tzyäkyajuk te yoskujayetam une'is maka 'yanhmaye:

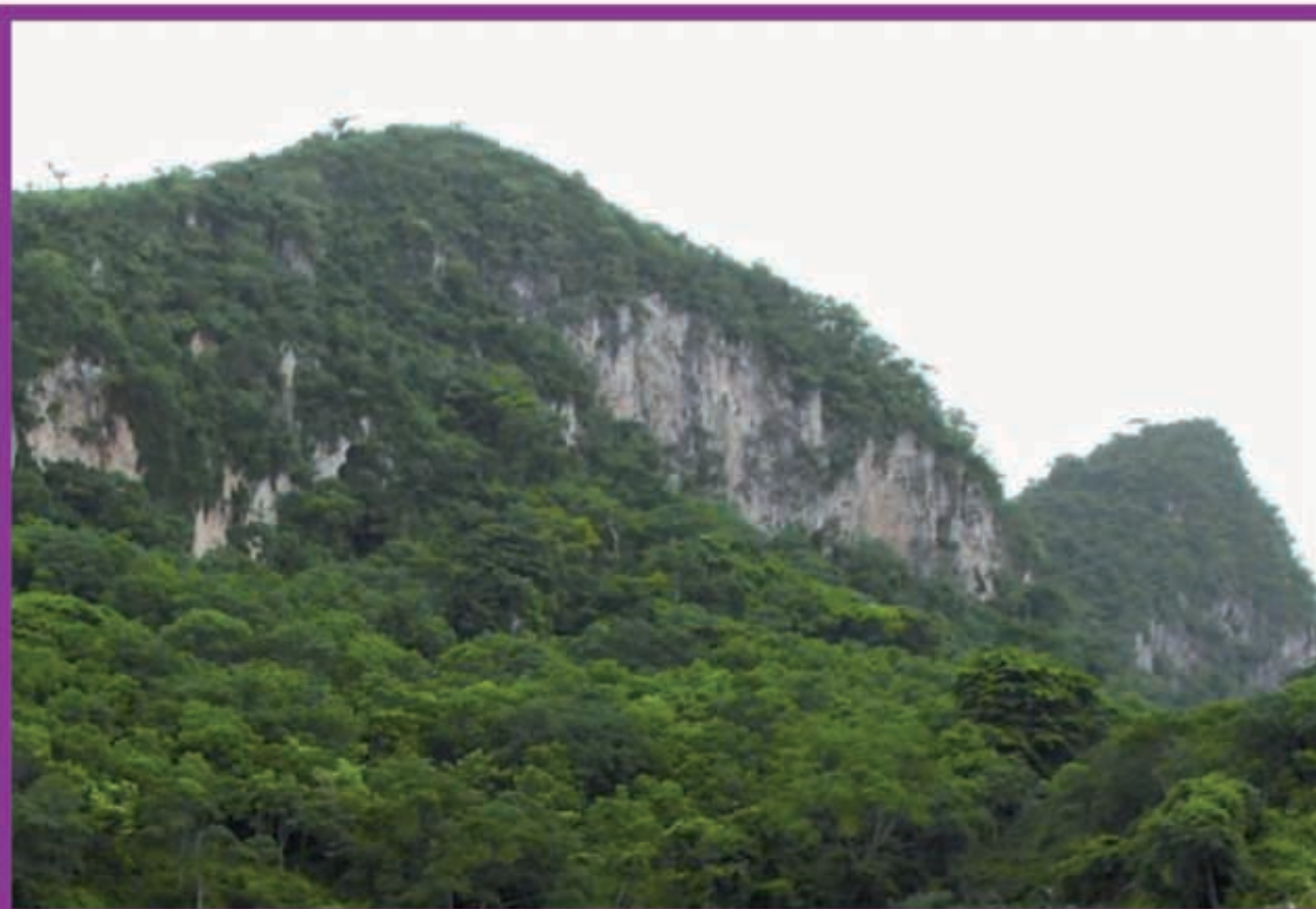
- Jutitampä jaye tzo'tzpa mäjapä jayejinh.
- Wa' ispäkya eyatampä jaye'omo.
- Tise wa' jyayu sunyi te päntamis, kumkuyis, kotzäktamis te'syetijke mäjanä'tamis nyäyi.

W'nanhomopä anhmakyuyis yyoskuy

Tzäkjaya te tzäki mäjäpä toto'omo.

Kä'anhwa'kya te unetam tiyä minpa ki'psokyu'omotam isyajpak te tzäki.

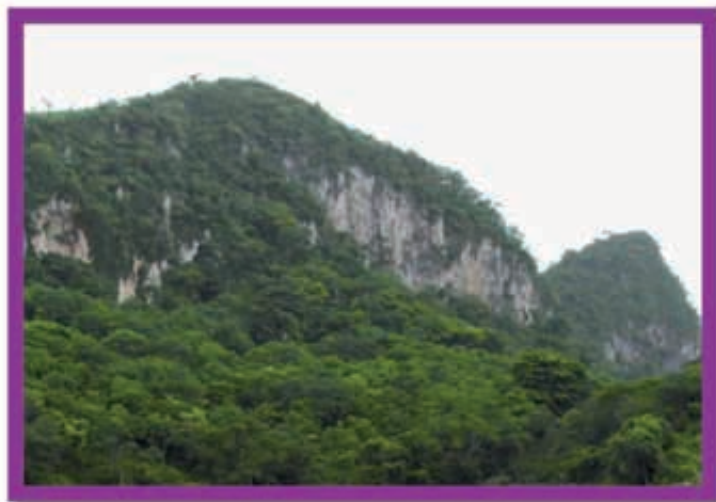
Kä'anhwa'kya uka ispäkyajpa kotzäk, ku'mkuy, mäjanä, yajk tzä'pya nyäyitam.

Metza'omopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk tu'nya te kä'mäk ijtupä jaye, yajk weweneya tiyā nyäktäyajpa.

Asyupepe'

Sakäsmä'omo ijtuna'ajk tumä yomo jene sunyipä, te'kuta te päntam jenena'ajk 'yanhsunyajpa, nimekena'ajk mye'tzyajpa. Te yomo'is jin' 'yanhtzonhye te päntam ki'sykayaju, mye'tzyaju tumä yatzipä pät wa' tyäkä'äyu. Jiksäk te yomo ka'epa'tu, pyutjayu jetzeka'kuy wyinkäsi, nimeke mäsyku'aju yomo'is wyin, jäsi'ka te yomo nyäjayu jyaya: ja'nanhwä ijtpa yä'ki, yä' ka'kupik ji'nam musu mpujtu.

Jyaya'is nyämaku ya'ay kotzäkä'mä, ämä maku ijtye, te'yi jin' itänämä näpyajpa tey ijtukyaju, pänajyaju 'yunetam, te'se ijtzyo'tzyaju tey kotzäkä'mä. Te yomo'is nyäyi Asuncion, jyaya'is nyäyi Jose te'kutante te kotzäk nyäjayajpa Asyupepe'.

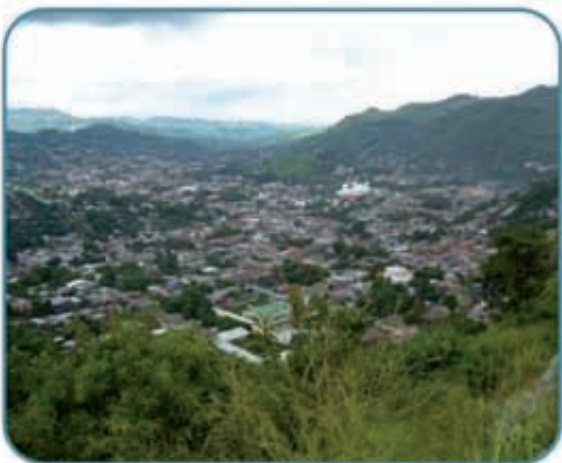
*Sra. Paulina Juárez Mancilla de la comunidad de San
Vicente Mpio. de Copainalá.*

- Yajk tzamya te unetam tiyä nyäktäyaju te tyu'nyajupä tzame'omo.
- Yajk tzamya juka ispäkyajpa eyatampä näyi, kotzäkisnye', ku'mkuyisnye te'syetijke päntamisnye.
- Mäjapä totokäsi jayä te näyi tzyamyajpapä te uneistam jäsi'ka yajk tu'nya.
- Tza'manhwajkjaya sunyi tikotoya näjatäjpä näyi, mäjapä jayejinhte tzo'tzpa te jyakyuy.
- Yajk tu'mäya te unetam maksykumaksykutyam, tzi'ya mäjapä toto wa' jyayaju te'käsi sonekenetampä näyi te'syetijke te'jinh yajk tzäkyä päyitampä jaye.
- Yajk ne'ksya no'tzekäsi 'yyoskutyam, wa' musu tyu'nya.
- Muspa yajk tzäkyä eyapä kotzäjkis u ku'mkuyis tzyame myusyajpapä.

Majksykuyomopä anhmakyuyis yyoskuy

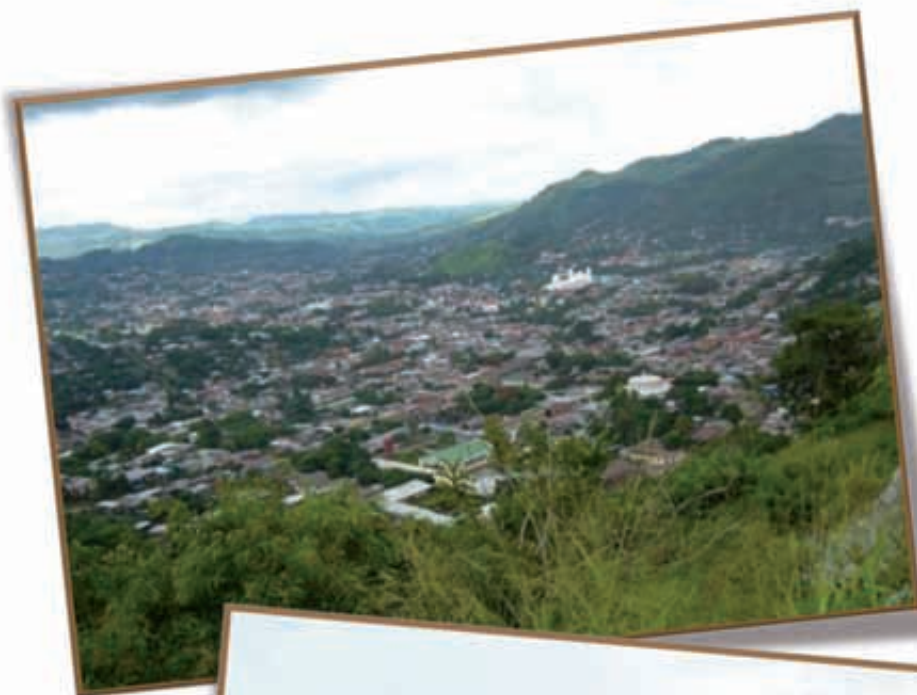
Tzäkä mäjäpä toto'käsi yä'syetampä tzäki, yajk ketnya oyek te unetam.
Tzamjaya wa' kyokipsjayaju tzäki'lstam nyäyi te'syetijke yajk tzäjkya päyitampä jaye.

Muspa kyojttjaya kyumkuyomopä ijtupä näyi.

Mojsayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk tzamtzamnaya tiyä isyajpa, jäsi'ka yajk tzäkya tumä tzame, yajk tu'nya, tyäwä'omotam.

Jayja mäjäpä toto'käsi kä'mäk ijtupä jayetam te'syetijke tzaamja te unetam
wa' 'yanhtzonhyaju tiyä mkyä'anhwakpa te jaye'is.

Jayä tukay kotzäjkistam nyäyi

Jayä tukay ku'mkuyis nyäyi

Jayä tukay mäjanä'tamis nyäyi

Jayä mis ntäwä'istam nyäyi

Näyi: Tzamete nyä'yäpyapä'is päntam, ku'mkutyam, kotzäktam.

Tiyä muspa ntzäjkanhä:

- Eyatampä jaye'omo yajk me'tzya eyatampä näyi.
- Yajk tzäkya päyitampä jaye te näyijinh.
- Yajk mäjtzäya, te'omo yajk tzamya eya'eyatampä näyitam.
- Yajk kä'anhwa'kya tyäjkomo eyatampä näyi, yajk weweneya tyäwäjinhtam.

TITAMIS NYÄYI

Titamis nyäyi: Tzamete tzyamjapyapä'is mumutitamis nyäyi.

Tiyä suntampa: Wa' 'yanhmayu, musu yajk yosa te nä'ontäkjayejinhpä näyi te'syetike te ontäkjayejinhpä näyi.

Nä tzyäjkuk te yoskujayetam une'is maka 'yanhmaye:

- Jutz wa' jyayu oye te titamis nyäyi tzotpak nä'ontäkjayejinhpä, ontäkjayejinhpä.
- Tise yajk yospa te ontantäjk te'syetijke nä'ontantäjk titamis nyäyijinh.
- Tipä jaye nyäma'nhanhäpya te näyi nye'ajyajak yempeti.
- Ispäjku yempejutipä jaye'omo tese pä näyitam.

Wi'nanhomopä anhmakyuyis yyoskuy

Tzäkja mäjäpä toto'omo te kä'mäk ijtupäse tzäki wa' 'yisyaju te unetam, jäsi'ka yajk tzamya tiyä kyenyajpa te'syetijke jutz nyäktäyajpa.

Yajk tzapya ti'i nyä'ijtyaju kyopakomo, wyinkäsi, yajk jaya ti'i kyetkospa'tyajpa.

Metza'omopä anhmakyuyis yyoskuy

Te mäjäpätoto'omo nyä'ijitupä'is tzäki a'nhäyja te jyaye wa' musu tyu'nyaju te unetamis.

Yajk tu'nya te unetam, jäsi'ka yajk tzamtzamnaya tise nyäktäyajpa.

Äjn ku'mkuyis syänh

Äjn ku'mkuyis syänh, tumtumä ame tzyäkyajpa, sunyi kyotzäkyajpa, minyajpa päntam, yomotam eyapä ku'mkutyam, yämäk temäk ijtpa sonekenetampä ma'a mya'äyajpa pama, kä'ajk, nu'skuy, ko'tak te'syejtijke sonekenetampä ku'tkuy; nimeke nyäminyajpa mätzik ma'a, äjt nhke'pat ntatajkäsi wa'tzi juyjaju tumä tulupu. Te masantäjkomo konuksyajpa, wanyajpa te'syetijke jäsi'ka pujtyajpa tzinhtzinhnayu tzamtzamnayajpa anhkomo.

- Kä'anhwa'kya te unetam tiyä nyäktäyaju te tu'nkuyisnye.
- Yajk tzamya juka te jaye'omo ijtü titamis nyäyitam.
- Yajk tzamya titamis nyäyi kyenyajpapä ijtayumä te'syetijke jayä mäjäpä totokäsi.
- Te'jinh yajk tzäkyä eyatampä yoskujaye, jutä yajk kejjajpa iwä'stenye' tumtumä tiyä.
- Muspa m'näjayu te unetam, wa' kyä'anhwa'kyaju tyatajinh ijtpak säk titampä ma'a ijtpa tey wa' jyayaju tyotojayekäsi.
- Jäsi'ka ijtü tumä yoskujaye tise wa' tzyäkyaju te eyatampä titamis nyäyitam kyone'atyäjpak.

Tise tukyajpa te titamis nyäyi. (tzyampapä'is iwä'stenye')

Isätim yä'se. Kena ti kojtanhäyjapya.

nä'ontäkjayejinh

äjñ	n'ane	äs	n'ane
mijm	m'ane	mis	m'ane
te'is	'yane	nye'	'yane
äjñ	n'aneyumu	ästam	n'ane
äjñ	n'anelam	tätam	n'ane
mijm	m'anelam	mistam	m'ane
te'is	'yaneyumu	nye'tam	'yane

ontäkjayejinh

äjñ	ntäjk	äs	ntäk
mijm	mtäjk	mis	mtäk
te'is	tyäjk	nye'	tyäk
äjñ	ntäjkymu	tästam	ntäk
äjñ	ntäjkam	tätam	ntäk
mijm	mtäjkam	mistam	mtäk
te'is	tyäjkymu	nye'tam	tyäk

Yajk tzäkya nä'ontäkjayejinhpä titamis nyäyi.

ASYUS

UNE

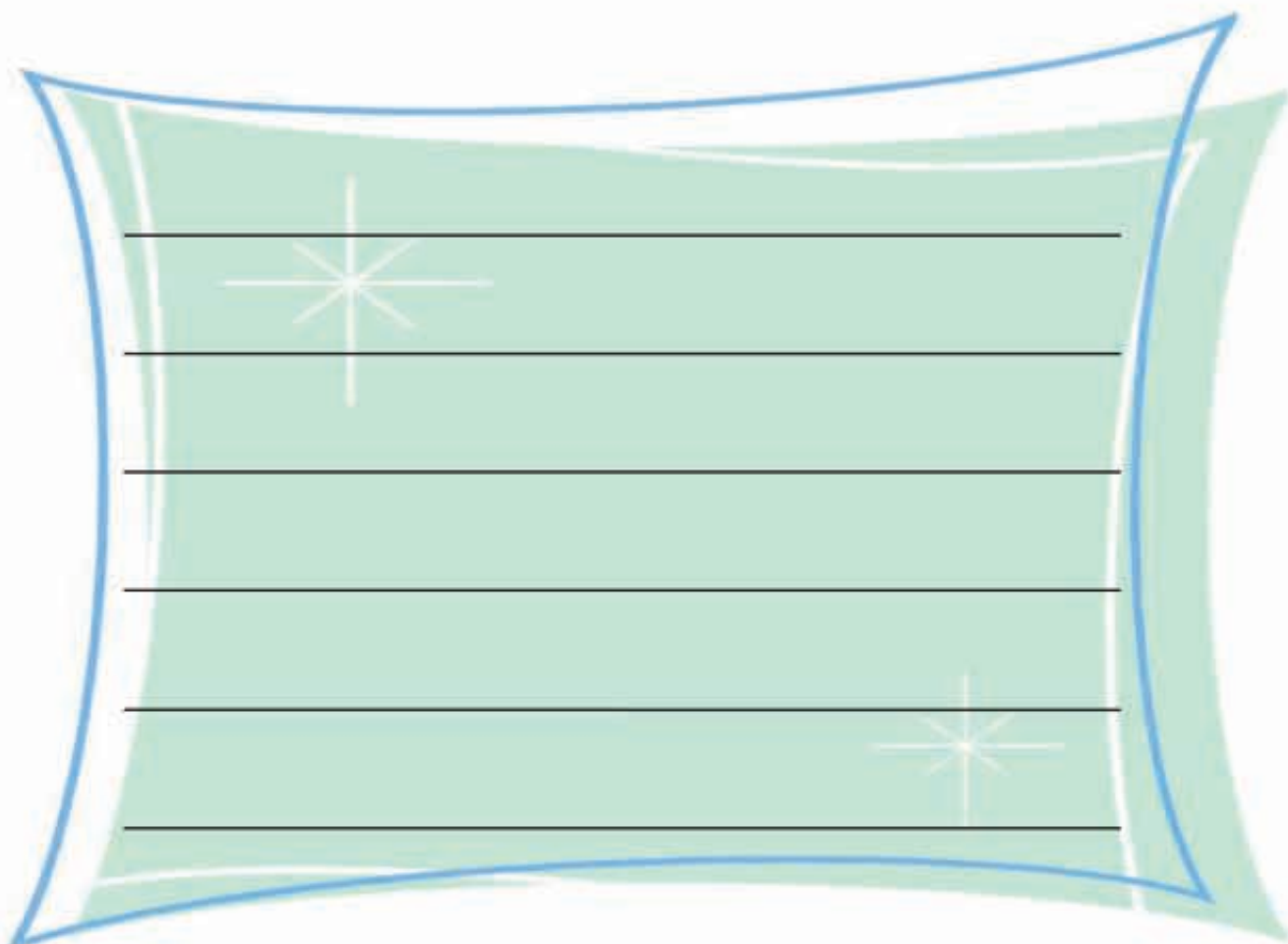
Yajk tzäkya ontäjkjayejinhpä titamis nyäyi.

Tuwi

Pokstäjk

Mosayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk tzäkya päyitampä jaye, jutä yajk keyyajpa nä'ontäkjaye te'syetijke ontäkjaye te titamis nyäyi'omo.

Titamis nyäyi: Tzamete nyä'yäpyapä'is titam muspatä anhäyjayu eyapä jaye wa'tä musu iwä'istenye' yempeti.

Tiyä muspa ntzäjkanhä:

- Mäjtäkyuyomo muspa yajk kejayu jutz tujkpa te näyitam nä'ontäkjayejinh te'syetike ontantäkjayejinh.
- Muspa nämaku te unetam tumä täjkomo wa' isyaju titam yospapä ntäkomo te'syetijke yajk jatzyäya tyotojayekäsi.
- Te'jinh musketpati tzäkyä eya'eyatampä yoskujaye.
- Tzamanhwaja sunyi jutz wa' tzyäkyaju te yoskuy wa' nyäktäyaju.
- Yajk tzäkyä sonekenetampä yoskujaye tyotojayekäsitam wa' yajk tzä'yaju kipsokyuyomo.
- Tumtumä une muspa kyätäjku wi'na'nhoi wa' tzya'manhwaju jutz tzyampa, wa' myanyaju eyatampä tyäwä, juka ijtü eyatzyampapä'is yajk tzyamke'ta wa' mumu 'yanhmayaju.

TYUMTZAMPAPÄ'IS TITAM

Tyumtzampapä'is titam: Tzamete, tumänyä'yäpyapä'is mätzyäki ijtyajupä titam.

Tiyä suntampa: Wa' ispäkyä wyi'nanh'omopä kojtanh'äpyapä tyumtzampapä titamisnye' te'syetijke jutä nyämaka te jaye'omo.

Nä tzyäjkuk te yoskuyjayetam une'is maka 'yanhmaye:

- Jutä maka yajk yose te tyumtzampapä'is titam.
- Wa' ispäjkya eyapä jaye'omotam.
- Wa' musu jujtzyek, jutä yospa.
- Jutitamte tyumtzampapä'is titam, jutitamte te sone'ajyajpapä.

Tzäkjaya tzäki yä'ki ijtusepä mäjäpä toto'omo wa' kyo'syaju unetam, yajk tšamtšamnaya tiyä kyenaypa tzäki'omo.
Känhwa'kya ti nipise ketpa te tzäki, uka isyaju'a te'se tzäktäkpapä nipi.

Yajk tu'nya unetamis te jaye, jäsika yajk tzamanhwajkya tise nyäkyäyajpa.

Te nipi

Atzi Roberto'is nyä'ijtu mä'tzyäki nas, nye'kä ji'na musi yosa te'kuta 'yunetamte yosyajpa, tzyäkyapa mojkama, säjkama te'syetijke eyatampäti wa' nyäpujtyaju kyutkuy.

Tey ijtyajke'tu kajweltäjk, nhkini'atäjk, ku'yutäjk, tzyäjkyaajketpa niwitäjk, koyatäjk, apitpasunhtäjk te'syetike eyatampäti. Mumujama te yomotam, sa'yajpa namtzu wa' tzyäkyaju ane, waye wa' nyämakyaju te yosyajpapä.

- Yajk tzapya uka tyunkospa'täyaju tzame tzyampapä'is mätzyäkipä t'i'yä.
- Tza'manhwajkjaya te unetam tikotoya nyäjayajpa tyumtzampapä'is titam.
- Yajk isya unetam yempetipä nipi, yajk tzamya jutz nyä'yäyajpa.
- Yajk jaya unetam tyotojayekäsi jutz nyä'yäyajpa ijtumäy mätzyäki yempetipä nipi.
- Jäsi'ka te'jinh yajk tzäkya eyatampä yoskuy jaye.

Majksykuyomopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk kenya yempetipä nipi u tzäkitam ijtyajusye yä'ki, yajk tzamya jutz nyä'yäyajpa te'syetijke te'pik yajk tzäkyä päyitampä jaye.

Mojsayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Mäjäpä toto'omo muspamij japyujtu yäsepä yoskujaye ijtupä yä'ki u wa' jayaju yempeti'is nyäyi kye'pase tumtumä nenhekäsi.

tyumpä

Kajwel

sonepä

Kajweltam

tyumtzampapä'istitam

Kajweltäjk

Tuhtayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk kopikya unetamis te näyi tyumtzampapä'is titam, te'pik yajk tzäkya päyipä jayetam.

Kuyayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk tu'mäya nhka'etam tukatukay, yajk weweneya te tyumtzampapä'is titam te'syetijke yajk jaya tumä peka tzame u tumä wane yajyosyajpamä te'setampä tzame.

Tyumtzampapä'is titam: Tumnyä'yäpyapä'is mä'tzyäkitampäti, muspa tzapu nipi, tza', mote te'syetijke eyatampäti.

Tiyä muspa ntzäjkanhä:

- Yajk kopikya eyatampä jaye'omo te näyi ntyumtzamyajpapä.
- Yajk ispäkä te jaye tyumtzampapä'is titam te'syetijke te soneajkupyä.
- Yajk yosa päyitampä jaye'omo.
- Tza'manhwajkjaya te unetam tipä jaye nyämaka te tyumtzampapä'is titam.
- Yajk tzamtzamnaya uka nyä'ijtyaju nyipi, yajk tzamya jutz nyäjayajpa tumtumä kene.

KENEKOTZAMKUY

Kenekotzamkuy: Onkutye nyätunh'ajpapä'is te näyitam, tzya'manhwajpa tise u jutz tumtumäti.

Tiyä suntampa: Wa' ispäkyä une'is te kenekotzamkuy, tzyampapä'is anhjamo'kyuy yä'setampä tzame, tzinhtzinhnakyuy, kisyka'kuy, yatzi'ajkuy, maya'kuy, wä'ajkuy, sunyi'ajkuy te'syetijke mäsyku'yajkuy.

Nä tzyäjkuk te yoskujayetam une'is maka 'yanhmaye:

- Wa' tzyamu, yajk yosu yempejutä te sonekenetampä anhjamokyuy.
- Wa' tzyäjku e'yaeyatampä jaye jutä nyämaka te sonekenetampä anhjamokyuy.
- Wa' ispäjku te sonekenetampä anhjamokyuy yempetipä jaye'omo te'syetijke tzamtzamnakyuyomo.

Wi'nanhomopä anhmakyuyis yvoskuy

Tzäkä mäjäpä totokäsi tumä tzäki kä'mäksye ijtupä, yajk kenya te unetam, kä'anhwa'kya ti'i minpa ky'i'psokyuyomo kyenajpak yä'setampä tzäki.

Kä'anhwa'kya tise kyetnyajpa une'is wyinojpajktam te tu'mtumä tzäki'omopä, tikutam te'se ketnyajpa.

Metza'omopä anhmakyuyis yyoskuy

Mäjäpä totokäsi jayja te tzäki'is jyaye te'syetijke yajk tu'nya te unetam.

Äjn anhmakyutyäwätam

Äjn anhmakyutyäjkomo nä'ijtu'äj sone äjn ntäwätam, wenetampä sunyi tzinhtzinhnayu ijtyajpa, te'sye yosyajpa, ijtyaju eyatampä, sunyitampä'is 'yijtkuy oyetampä tzyokoy, nanyäkotzonhyatäjpä tyäwä'omotam te'setijke eyatampä yatzitampä, nimeke kisykayajpapä. Nämpa äs ntata jinte wa' nyätumpajkyaju te tyäwätam, uka nätumpajkajpa mäjanhajpa te kijpkuy, te'se jane 'yoye.

Tekotoyante aj jan kipi te anhmakyutyäjkomo wa' sunyi ijtu.

Yajk tzamya te unetam tiyä nyäktäyaju te tu'nkuyisnye.

Kä'anhwa'kya tiyä anhamokyuy nyä'ijtyaju tumtumä:

- Yajk tu'mäya unetam tukatukatyam, tzi'ya popotampä toto te'syetijke te'käsi yajk jaya tise anhamyajpa.
- Yajk ne'ksya no'tzekäsi jyayetam wa' musu tyu'nya, te'pik yajk tzäkya päyitampä jaye tyotojayekäsi.
- Yajk tu'nä tumtumä une'is yoskuy, yajk tzamwitu'ä jutä tzä'pya te jaye sonekenepä anhamokyuy.
- Yajk kätäkya tyäwä'is winanhomo, me'tza tuma nhka'e u yomo'une wa' tzya'mtzamnayaju te'syetijke te'omo yajk kejjaju te sonekenetampä anhamokyuy.
- Te eyatampä tyäwä'is myanyajpa te'syetijke jya'tzyäajpa tyotojayekäsi te anhamkyutzame.

Majksykuyomopä anhmakyuyis yoskuy

Muspa yajk tzäkya yä'syejpä yoskuy.

Yajk ta'nya te päyipä jayetam, kä'yi ijtyajupä jayepik.

_____	tzyuwe.
_____	yomo'une.
_____	nhka'e.
_____	pän.
_____	papinyomo.

yatzipä

kisyka'upä

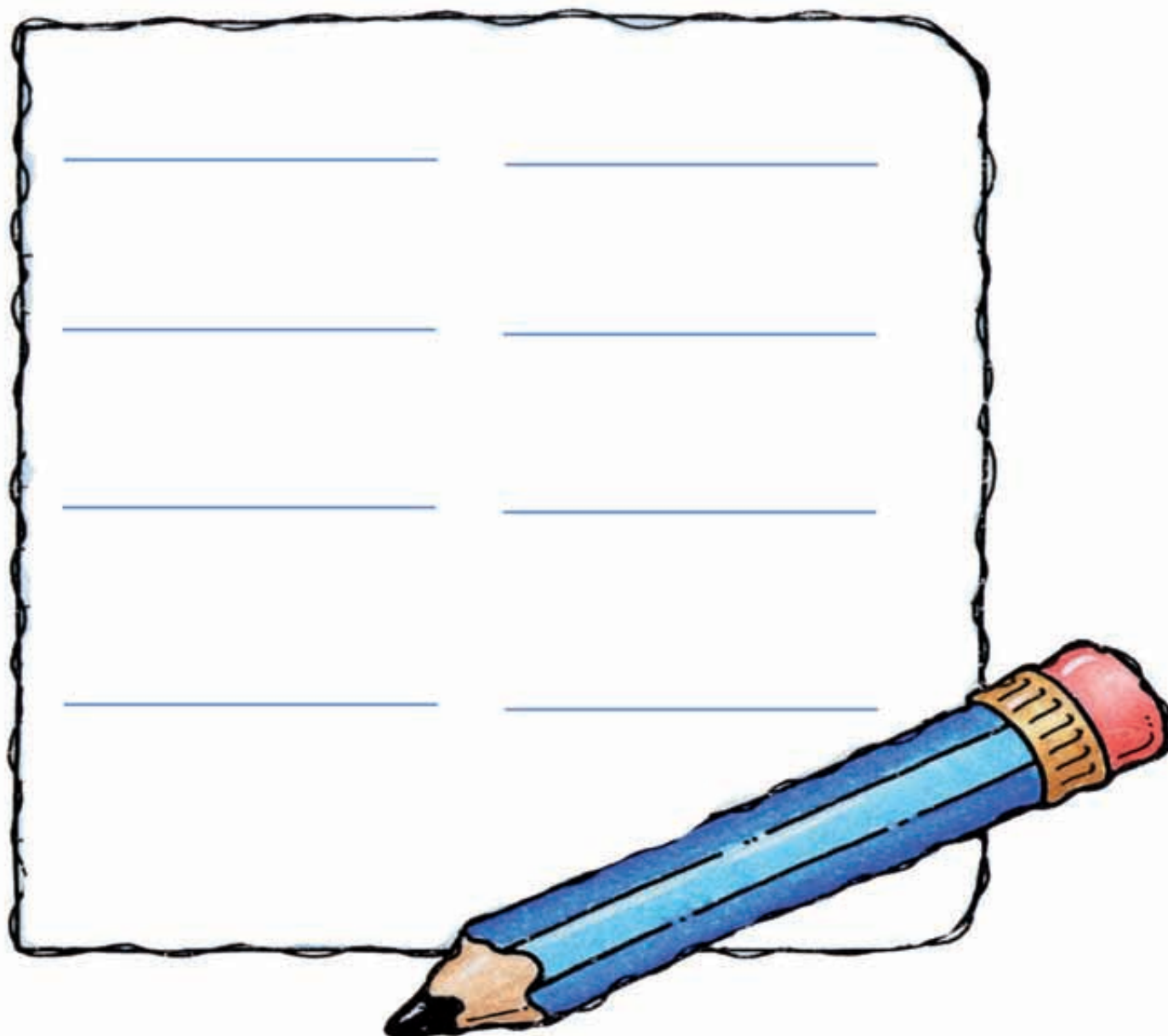
tzinhtzinhnayupä

oyepä

wäpä

maya'upä

Muspa yajk tzäkya tzyampase yä'ki u eyatampä kene.
Yajk jayä une'istam te sonekenetampä anhjamokyuy.

Muspa yajk tzäkya yä'sepä jaye u eyakenepä.
Yajk tzämya tise kyenyaipä te tzäki te'syetijke yajk tzäkya jyaye tumtumäpä'is
nye'.

Kenekotzamkuy: Anhamkutye, nhki'psokyuyomo, tzokoyomo
pujtpapä, te'te keipa ijtukuyomo; tzhhtzhnhnakyuy, kisyka'kuy,
yatzi'ajkuy, oye'ajkuy, maya'kuy te'syetijke eyatampä.

Tiyä muspa ntzäjk'anhä:

- Yajk kä'anhwakya tyäjkmä yä'setampä tzame wa' jyayaju
tyotojayekäsi.
- Yajk tu'mya unetam tuka'tuka'tyam, yajk tzamtzamnaya wa' yajk isyaju
tyäwä, te sonekenetampä ijtukuy u anhamkuy.
- Yajk tzäkyä eya'eyatampä kene, muspamij ntzäkme'tza jutz wa'
nyä'ktäyaju oye.
- Yajk tzamya tumtumä unetam jutz anhamyajpa wyin'ojmotam te
sonekenetampä anhamokyuy.

MENAKTZAMPAPÄ

Menaktzampapä: Kenekotzamkutye tzawitupapä, tzyampapä'is kujkanhomopä kene.

Tiyä suntampa: Wa' te une ispäjku te kujkanhtzampapäti te'syetijke te'te menaktzampapä.

Nä tzyäjku te yoskujayetam une'is maka myusi:

- Yajk yosa oyek te menaktzampapä jaye'omo, tzamtzamnakyuyomo.
- Ispäkya pya'tpak yempetipä jaye'omo.
- Tzamtzamnapyak maka myusä oyek jutä yajk yospa te menaktzampapä.
- Titamte nä'yäpya te'se.

Wi'nanhomopä anhmakyuyis yyoskuy

Mäjapä toto'omo yajk kenya nhka'etam, kä'yi ijtupä kene.
Kä'nhwa'kya ti nä tzyäkyaju tumtumä une'is.
Jujtjam najapya nä tzyäjkupäti kujkanhtzame'omo.

Yajk tu'nya te tzame, jäsi'ka yajk tzamya tiyä nyäktäyaju.

Te käpyayajpapä

Pu'tpaktä anhmakyutyäjkomo ntu'mätyampatä me'tztukay ntäwätam, manhpatä nhkäpya'e, ä'mäjka me'tztampatä täm, ntuktampatä pu'tzyäpu'tzyätampä tzyina, tzikintzikinpä nhkinia, ijtpak mpinhke'tpatä mäjamäjatampä nantzin jäsi'ka manhpatä nhajku nhkäpi konokonotampä, ijtpa iwä'is jyakpa päyipäyitampä, äjn ntäwä tzanhkatzanhkapä, tzyämpa kyäpi te'syetijke tyäm, jene jemetz'ajpa.

Te'se witutampatä ntäjkomotam, te Jamapijkä'is yajk tzapas'tzapas'ajpa tä win.

Muspa mij yajk tzäkya yä'syetampä yoskuy:

- Kä'anhwakya unetam tiyä nyäktäyaju te tu'nkuyisnye.
- Yajk tzamya titam myanyaju te'syetijke jayä mäjäpä totokäsi.
- Yajk weweneya nhka'etam kenekotzamkukyäsi te'syetijke yajk tzamya jutipä tzame muspatä menaktzamu.
- Yajk tu'mya unetam mosamosa'tyam, yajk tzamtzamnaya jutä yajk yosyajpa yä' kenekotzamkuyis wye'nyan, jäsi'ka yajk tzäkya tumä tzame u tumä wane jutä yajk yosyajpa te menaktzampapä totojayekäsi.
- Uka tzyäkyajpa wane yajk tu'nya, jäsi'ka yajk wanya.
- Tza'manhwakya sunyi jutä yospa te menaktzampapä.

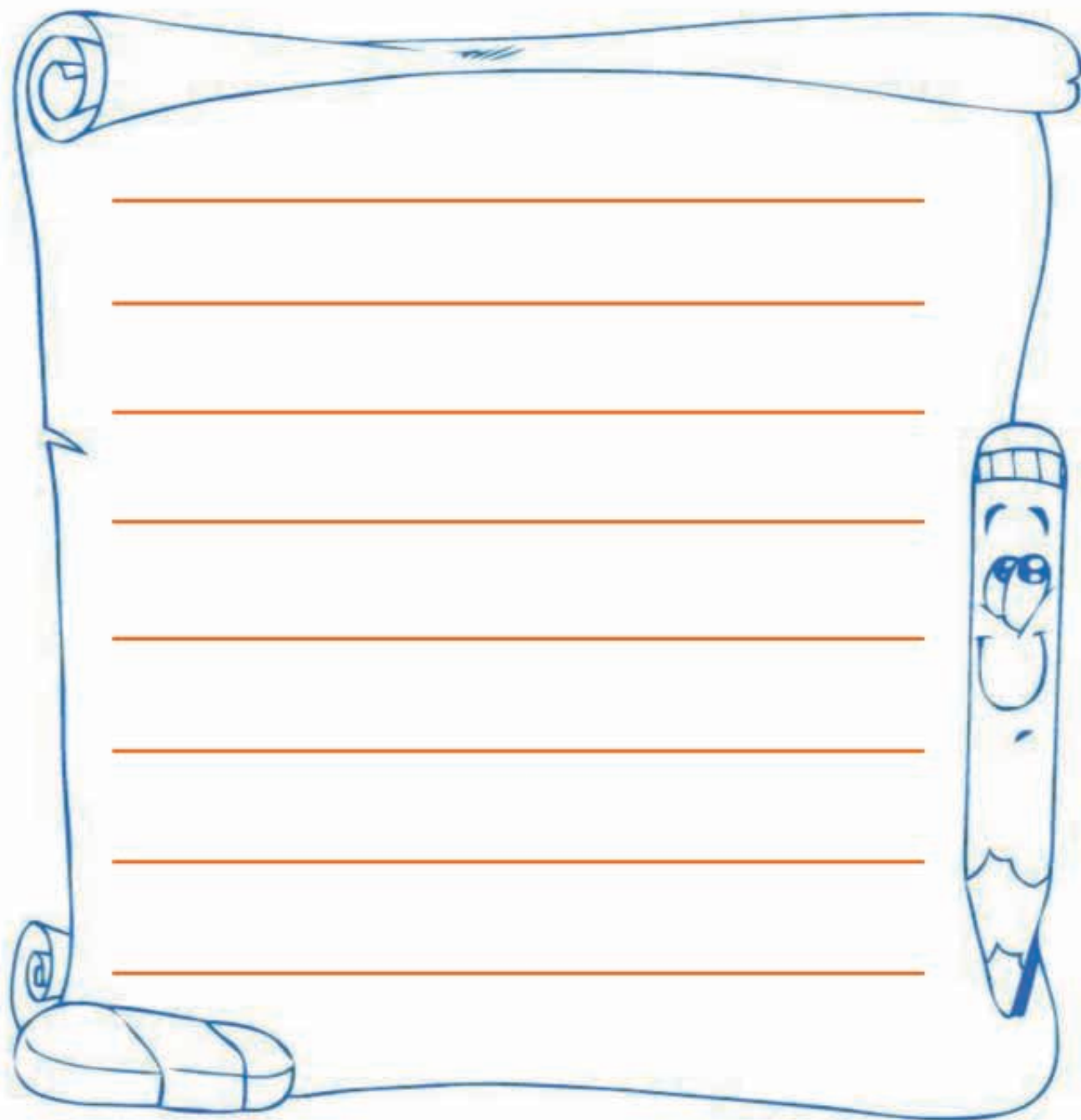
Majksykuyomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa ntzäkjaya mäjapä toto'omo yäsetampä tzäki te'syetijke jäsi'ka yajk
tzäkya tzäki'istam jyaye.

Yajk tzäkya tumä tzame nyämakapä'is te menaktzampapä.

Tujtayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspamij yajk tzäkya yä'syetampä jaye u eyakenepä.
Yajk ta'nya te päyitampä jaye menaktzamepik.

_____ yomo'is tyeksi.

_____ papinyomo'is wyajy.

_____ une'is nyoki.

_____ tzyuwe'is 'yasa.

_____ nana'is kyo'tak.

Menaktzampapä: Onkutyē nyätunh'ajpapä'is te' näyitam te'syetijke tzya'manhwajpa tise u jutz tumtumäti.

Tiyä muspa ntzäjkanhä:

- Mäjtäkyuy'omo, wane'omo te'syetijke tzamtzamnakyuy'omo muspa 'yanhmayä'nhäyaju te menaktzampapä.
- Yajk kä'anhwa'kya tyäjk'omo te tzametam menaktzamyajpapä te'syetijke tejinh yajk tzäkya sonekenetampä jaye.
- Tzäkme'tza jutz wa' nyäktäyaju oye unetam te menaktzampapä tzame.

MAYOTYÄJK

Mayotyäjk: Jayete tzyampapä'is tumtumätampä ma'yokyuyis nyäyi.

Tiyä suntampa: Wa' une'istam ispäkyä, myusyä yajk yosa jaye'omo te'syetijke wewenkyuyomo te ma'yokyuyis nyäyitam.

Nä tzyäjkuk te yoskujayetam une'is maka 'yanhmaye:

- Tise matyampa te'syetijke jutzte njapya.
- Yajk yose ma'yokyuyis nyäyi mumutipä jaye'omo.
- Maka musi jyayjaya mä'tzyä'kitampä ma'yokyuyis nyäyitam.
- Ispäjkye yempetipä jaye'omo te ma'yokyuyis nyäyitam.

Yajk isya unetamis te tzäki te'syetijke yajk tzamya jujtzye ijtu.

Metza'omopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk tu'mäya tukatukatyam, yajk tu'nya te totojaye kä'yi ijtupä, jäsi'ka yajk tza'manhwajkya ti'i nyäkyäyajpa.

Matyame titam

Te anhmakyutyäjkomo, anhmayoye'is nä isanhti'u mayokyuyis nyäyitam. Te'kotoya wya'kpa wa'tä nämanhtamu säjk, äksi, na'kapasunhpuj u namatampä tza' wa' musu matyame. Tä'äk tzyajku yoskuy wa'tä ntzäjku ntäkomotam, te'se tzyamu; te'setijke matyame titam ijtü mis ntäkomotam, jatyame nyäyi mis ntotojayekäsi äj mayu'äj äs nana'is pyänäkyutyam, ta'nu wästäjkiskomak, te'setijke äs muki'is myätzik nyä'ijtu yäjtay. Te'sye tzyäkyaju mumu äs ntäwätam myayaju eya'eyatampäti te'syetijke jyayaju tyotojayekäsi.

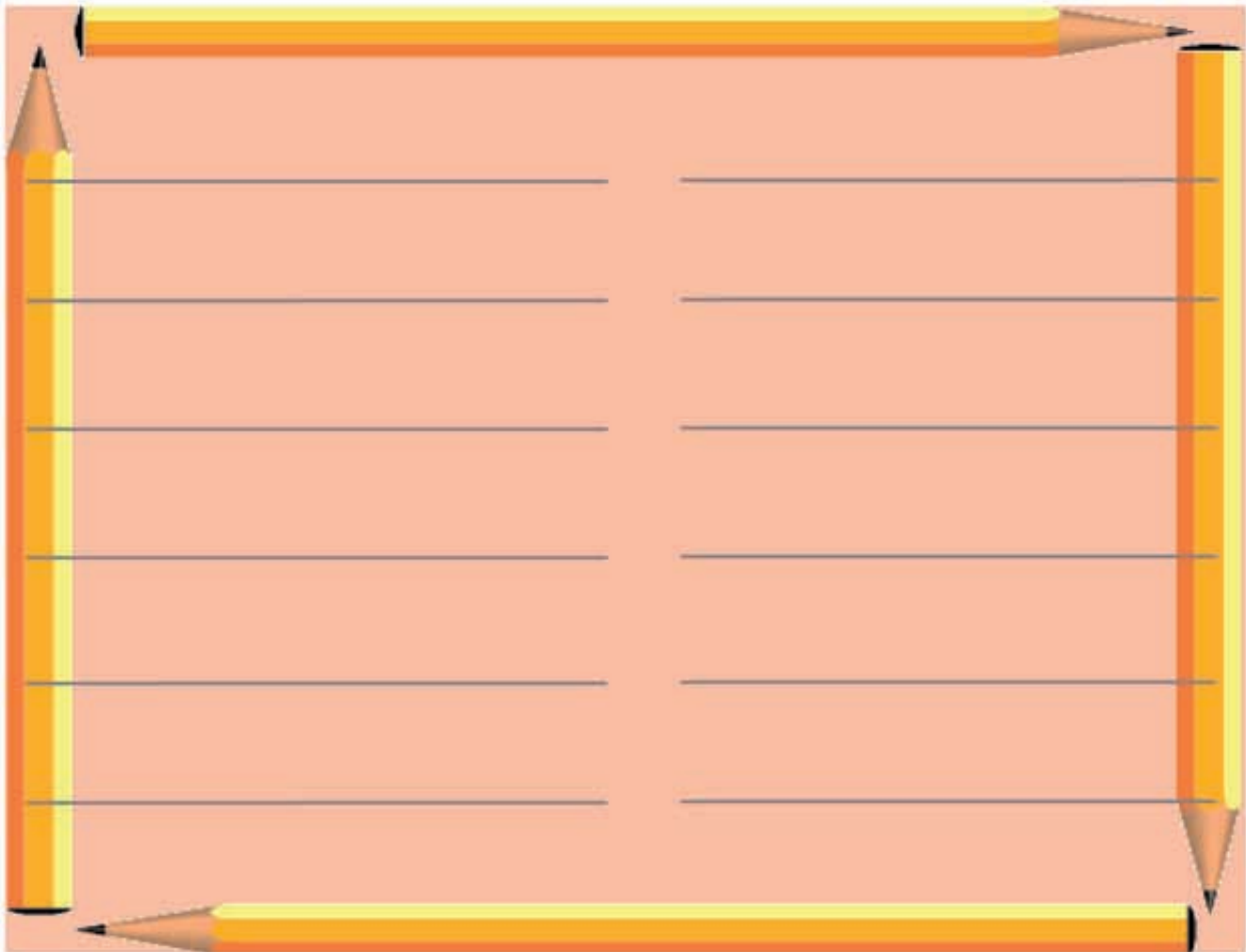
Te anhmayoye'is jyayu mäjäpätotokäsi te mayokyu'is nyäyitam, mumu'omo ntu'ntamutäj, ntzäktamutäj eyatam'pä jaye jutä yajk yospatä te mayokyuyis nyäyi. Te anhmayoye'is kyäme'tzpa titam wa'tä anhmayu, tzyäkpa mäjtzäkyuy, wankuy, eyatampäti te'se anhmapyatä tu'mtum jama jometampäti.

- Kä'anhwa'kya te unetam tiyã nyäkyäyaju te tu'nnhkuyomo.
- Yajk tzapya titampä ma'yokyuy myanyaju te tu'nnhkuyomo.
- Yajk käji'päya te ma'yokyutya'm pya'tyajupä tu'nnhkuyomo.
- Yajk japyujtya te ma'yokyuyis nyäyitam mäjäpä toto'omo.
- Yajk tzäjkya päyitampä jaye te jyapyujtyajupä tzamepik.
- Uka myusanhäyajpa te mayokyuyis nyäyi yajk jaya tyotojatyäkäsi te'syetijke yajk tu'nya.

Majksykuyomopä anhmakyuyis yyoskuy

Te unetam muspa nyämanhyaju, säjk, äksi u eyatampäti wa' myayaju, yajk mäjtäya wa' tey tzyamyaju mayokyuy te'syetijke yajk jaya mäjäpä toto'omo. Jäsi'ka yajk ja'tzyä'ya tyotojayekäsi, te'tampä jayepik yajk tzäkya mäjatampä jaye.

Tzamjaya unetam wa' jyayaju mayokyuyis nyäyi myusyajpase'nhomo.

Mojsayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa mtzäjkja yäsetampä tzäki wa' myayaju une'is te'syetijke jyayjayaju mayokyuyis nyäyitam.

Tujtayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa yajk tzäkya une'is yä'syejtampä yoskuy.
Tzamjaya te unetam wa' tzyäjkta'nyaju te ma'yokyuy myusyapase'nhomo.

Majkay _____ ips _____

Ips ko majkay _____ wästäjkis _____

Wästäjkis ko majkay _____ tukis _____

Tukis ko majkay _____ majktasis _____

Majktasis ko majkayay _____ mojsis _____

Mayotyäjk: Jayete tzyamjapyapä'is tumtumätampä ma'yokyuyis nyäyitam.

Tiyä muspa ntzäjk'anhä:

- Yajk kä'anhwa'kya tzamepäntamjinh tise ma'yoyajpa mumuti'omo.
- Yajk tzäjkya mäjtzäkyutyam wa' musu 'yanhmayä te ma'yokyuyis nyäyitam.
- Yajk jaya mäjäpätotokäsi te ma'yokyuyis nyäyitam te'syetijke yajk ne'ksäya no'tzekäsi wa' tyu'nyaju.
- Yajk maya titam pyatyajpa wa' yanhmayaju te mayotyäjk.
- Tzäkä eyakenetampä isanhtzi'äkyuy wa' 'yanhmayaju sunyi te mayokyuyis nyäyitam.

KE'NYÄYOKYUY

Ke'nyäyokyuy: Onkutye tzyampapä'is juŋtzyeti iŋtyaju titam. Muspatä nhko'tjakyeta tam, pä tzyampapä'is kenekotzamkuy.

Tiyä suntampa: Wa' ispäkyä, 'yanhmaya unetam jutz te'syetijke jutä yajk yospa te ke'nyäyokyuy.

Nä tzyäjkuk te yoskujayetam une'is maka 'yanhmaye:

- Jutz wa' yajk yosu te ke'nyäyokyuy yempetipä jaye'omo te'syetijke tzamtzamnakyuyomo.
- Wa' nyäktäyu pyä'tpak yempetipä jaye'omo te'syetijke myanpak yempejutä.
- Wa' myusu te eya'eyatampä tzamtzamnakyuy myanpak tyäwä'jinhtam.

Yajk isya unetam majapä totokäsi kä'mäk ijtusepä tzäki.

Te mojkzijkuy

Nämyajpa te tzamupäntam ke wi'na jene oyekmaj te nas, sunyi tä'majpana'ajk mojkniپی, nyäpujtyajpa'inäk mä'tzyäki mojk, nipyajpak kyosänhajyajpa'inäk, te'syetijke nyäpujtyajpak te mojk sone päntam manhyajpa'inäk wa' manhu nyäputpä'yaju te mä'tzyäkipä mojk.

Te'setike täjkomo, sone yomotam pi'koyajpa'inäk, tzyäkyajpa wäwä wi'kuy, anhpa'te ane, wa' 'yukyaju wituyajpak mumu päntam, ukyaju'ka syajyajke'tpa usyanh tzoj te'sye kyosänhajyajpa'inäk te mojkzijkuy yäti, ji'nante jene tyä'majtame te mojk te'syetijke eyatampä nipi.

- Yajk wewenäya nye'kä'ojmotam jutz nyäktäyajpa te tzame.
- Juka wiyunhsete, uka te'se tujkpa yäti.
- Yajk tzamya tiyä nipi tzyäkyajpa tyata'istam.
- Jayä mäjäpä toto'omo te tzame ke'nyäyokyuyisnye tzyamyajpapä te unetam.
- Tza'manhwajaya unetam tikotoya te tzametam nyäjayajpa ke'nyäyokyuy, jutzte yajk yospa te otetzame'omo.
- Yajk tzamtzamnaya tyäwäjinhtam jutä yäjk yosyajpa te ke'nyäyokyuy tzame.
- Yajk tzäkyä tyotojayekäsi päyitampä jaye nyämakamä ke'nyäyokyuy jayetzame.
- Yajk tu'nya te yoskuy jaye.

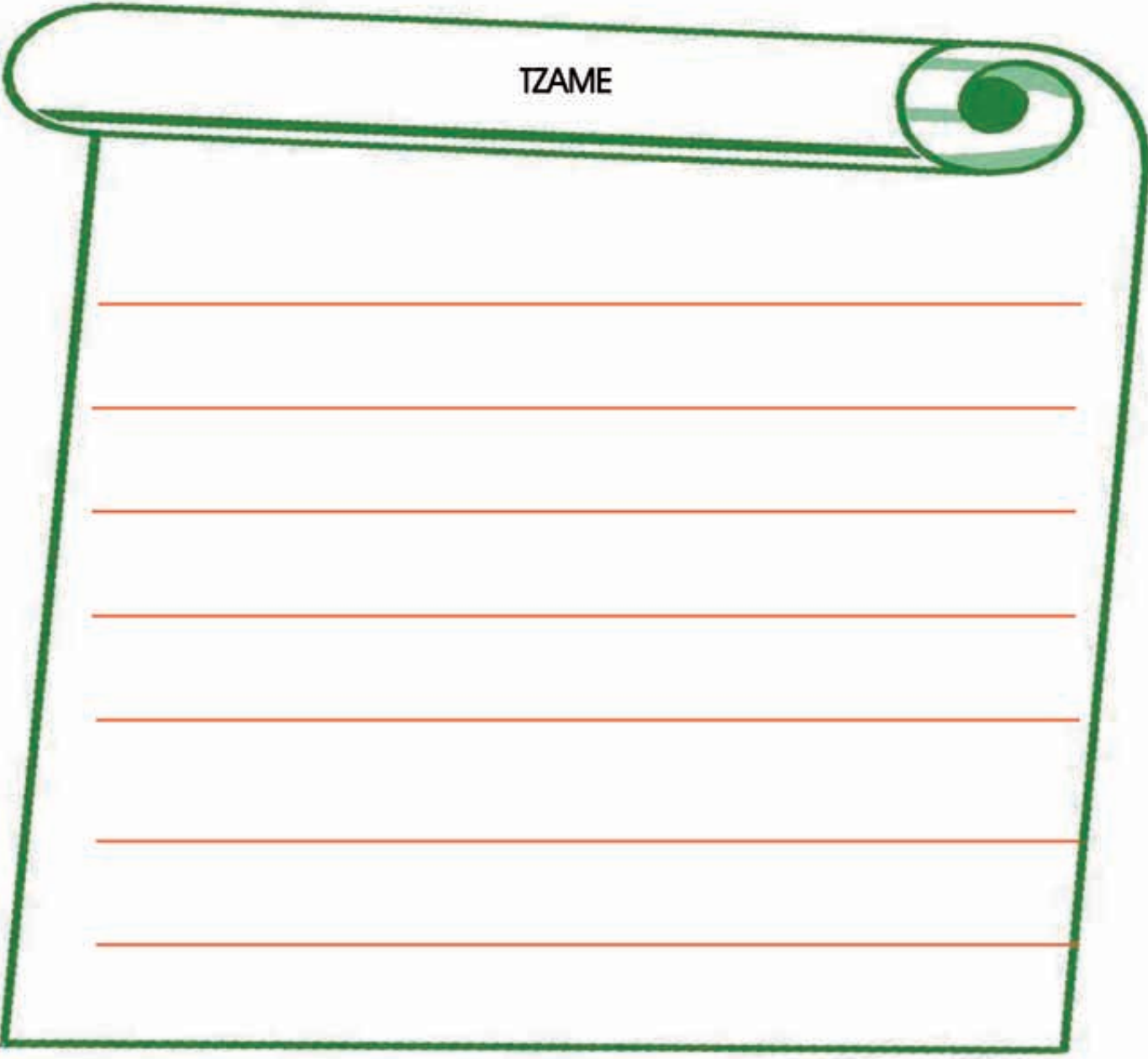
Majksykuyomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa ntzäjku yä'syejtampä jaye, mäjapä toto'omo.
Yajk kena te tzäkitam ja'sika yajk tzäkja päyitampä jaye.

Muspa yajk tzäkya wane u eyapä jayetam nyämakapäis kenyäyokyuy, jäsika yajk tu'nya, yajk tzä'manhwa, ju'titampä tzame ke'nyäyokyutyamte.

TZAME

Tuhtayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk ta'nya te päyitampä jaye, kä'yi ijtupä jayejin.

Yomo'is tyujku _____ kajwel.

ijtyaju _____ päntam.

_____ ja' nyu'kya tu'mku.

_____ nhka'etam mäjtzyajpa

_____ poksyajpa.

Äkjatzi _____ ku'tkuy.

wene'nhomo

usyäk

wäwä

wenetampä

sonetampä

ni'lwä

usyanh

mätzyäki

nitumä

Ke'nyäyokyuy: Onkutye yospapä wa'te musu jujtzyeti ijtpa titam ji'nte muspäyianhkä tyä'nkukyäsi.

Tiyä muspa ntzälkanhä:

- Yajk mäjtzäya te nhka'etam, te'omo yajk anhmaya te ke'nyäyokyuy.
- Yajk tu'mäya metz'metza une, yajk tzamtzamnaya jutitampä onkuy ke'nyäyokyutyamte.
- Yajk kä'anhwa'kya tyatajtam u tzamepäntamjinh te onkutyam tzamyajpapä ke'nyäyokyuy.
- Yajk tzäkya tyotojayekäsitam wane u tzame jutä yajk yosyajpa te ke'nyäyokyutzyame.
- Yajk tu'nya te jyayajupä wane u tzame.

IJTYAJPAMÄY

Ijtyajpamäy: Onkutyamte tzyamyajpapä'is jutä ijtyajpa mumuti.

Tiyä suntampa: Wa' ispäkya, myusya te onkutyam tzyamyajpapä'is jutä ijtyajpa titam.

Nä tzyäkyajuk te yoskujayetam une'istam maka 'yanhmaye:

- Te onkutyam tzyamyajpapä'is jutä ijtyajpa mumuti.
- Jutz wa' yajk yosyaju jaye'omo.
- Manhpa 'y'jispäjkya yempetipä jaye'omo te'syetijke wewenekyuy'omo, te tzametam jutä ijtyajpa mumuti.

Wi'nanhomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa ntäkyä yä'setampä tzäki mäjäpä toto'omo wa' kyenaju te unetam järika yajk tzamya ti'i nyäktäyajpa.

Mäjapä toto'omo jayja yä'ki ijtupä tzame wa' musu tyu'nya te unetam.

Äjn täjk

Äjn ntäjk tzye'päte, jene sunyi, anhkomo, setzekäsi ijtü sunyitampä jäyä sonekenetampä, täjk'omo ijtü tumä mesya, mesyakäsi äs nana kyo'tpa tyitam.

Täjkis wyinanh'omo ijtü tumä mäjanä', nhka'etam tey tzinhyajpa, nä'kä'mä ijtü anhpä'te punu, itpak wäwä nyäpujtyajpa te nhka'etam. Mäjanä'is tzye'nhna itke'tu tumä mäja kotzäk tey wanakyajpa wakas nä'aka'omo wa' tyo'nhaju nä', sapäkyajpa kotzäkkä'mä.

Tukayomopä anhmakyuyis yyoskuy

- kä'anhwakya unetam tiyä nyäktäyajpa te tu'nkuyis.
- Yajk tu'mä'ya maksykuy u mosay unetam te'syetijke yajk tzamtzamna tiyä nyäktäyajpa te jaye'is.
- Yajk tzamya ti ijtu nye'tam tyäjktam.
- Kä'anhwakya juka nyä'ktäyajju jutä ijtyaju te onkutyam tzyamyajpapä'is jutä ijtyajpa titam.
- Tzyamyaju'ka te onkutyam yajk tzamya jutä yosanhäpya.
- Nämawä unetam tumä täjkomo wa manhu isyaju jutä ijtyaju titam yajk kenya oyek, wituyaju'ka yajk tzamya, yajk jaya tyotojayekäsitam.
- Mäjtzäkyuyomo yajk tzäkya, yajk tzamya jutiwä ijtu kä'mäk, käsmäk, ukmäk, winanh'omo te'syetijke ku'kmäk.

Tzamja unetam wa' jyayaju tumä tzame. Yajk tzäkya tyotojayekäsi.

A large rectangular area with a pink background and horizontal lines for writing. The top part of the area has a darker pink header, and the bottom part has a decorative border with a repeating pattern of stylized 'Q' or 'G' shapes.

- ▶ Wakja tumä pän u yomo wa' minu anhmakyutyäjkomo wa' tzyamjayaju te unetam tumä peka tzame.
- ▶ Yajk kä'matonhya te tzame, jäsi'ka yajk tzamya tiyä nyäktäyaju te myanyajupä tzame.
- ▶ Yajk jaya tyotojayekäsi päyitampä jaye yosyajpamäy te tzame jutä ijtyajpa titam.
- ▶ Yajk ne'ksa no'tzekäsi te tyoto jayupä wa' musu tyu'nya mumutam.

Tujtayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa yajk tzäkya yä'syejpä yoskuy.

Yajk isya oyek te tzäkitam, yajk tzäkya päyitampä jaye tumtumä tzäki'anh'i.

Ijtyajpamäy: Onkutyamte, tzya'manhwajpapä'is jutä mpa'tpa yempe tiyä.

Tiyä muspa ntzäjkanhä:

- Muspa nämanhu unetam tumä täjkomo wa' kyenaju jutä ijtyajpa titam.
- Te'syetike muspa näpujtu anhko'omo wa' isaju, kotzäk, kama, wakas u eyatampäti, yajk tzamya jutä ijtyaju tumtumä te'syetijke yajk jaya tyotojayekäsi.
- Tza'manhwaja jutä tzä'pya jaye'omo te tzame nä 'yanhmayupä.

IJTYAJUSE

Ijtyajuse: Onkutyē, tzyampapä'is tise mpa'tpa titam.

Tiyä suntampa: Wa' une'is myusya ispäkyä, pya'tya winanhomopä ontantäjk, tzyampapä'is jutz ijtyajpa, päntam, kujtya'm te'syetike kopäntam.

Nä tzyäkyajuk yoskujayetam te unetam maka 'yanhmaye:

- Tise wa' yajk yose yä'tampä tzame.
- Tise, jutä maka yajk yose te tzametam jyayokyuyomo.
- Wa' ispäjku yempeti jaye'omo te'syetike wewenekyuyomo.
- Wa' syun'anhäyu nye' 'yote, wa' yajk yosu yempe jutä.

W'nanhomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa ntzäjku yä'setampä tzäki, wa' kyenyaaju oyek te nhka'etam jäsi'ka yajk tzamya jutz ijtu tumtumä tzäki.

Metza'omopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk'ko'sa te unetam yä'sepä tzäki te'syetijke kä'anhwakjaya jutz nyäktäyajpa.

Muspa mjayu mäjapä toto'omo kä'yi ijtupä wane wa' musu tyu'nya
mumupä'is te'syetijke jäsi'ka yajk wanya.

- Kä'anhwakya unetam uka yajk tzä'yaju te wane te'syetijke tiyä nyäktäyaju.
- Yajk tzäkyä wyin'jinh tise ijtyajpa wempeti.
- Yajk tu'nwätzäkyä wane'is jyaye, yajk isya oyek te tzametam tzyampapä'is jutz ijtyajpa titam te'syetijke yajk jatzyä'ya tyotojayekäsi.
- Muspa nämaku te nhka'etam tumä täjkomo wa' kyo'syaju jutz ijtyaju titam.
- Wituyaju'ka yajk tzäkyä päyitanpä jaye jutä yajk yosyajpa te tzame jutz ijtyajpa titam.
- Yajk neksya no'tzekäsi te jyayetam te'syetijke yajk tu'nya tumtumä.
- Tza'manhwaja ke wyinanh'omopä ontantäjk te'te yajk muspa ti'i kenepä tzamete.

Majksykuyomopä anhmakyuyis yoskuy

Muspa ntzi'u te unetam yä'sejpä yosku jyaye.
Yajk kena oye te tzäkitam te'syetijke yajk tzäkya tumtumä'is jyaye.

Muspa yajk tzäkya yä'syetampä yoskuy.
Yajk ta'nya yä'ki ijtyajupä jayetam:

_____ konukspa te papinyomo.

_____ tujkpa kawel te yomos.

_____ pyänä'pya kyasyi te yomo'une.

_____ ijtpa te pän näte nämaya'u.

_____ une'is nä pinhu'k ti'iyä.

Tujtayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa ntzi'anhäyu yä'seipä yoskuy.

Yajk kenya sunyi te tzäkitam jäsika yajk jayja jutz ijtyaju tumtumä tzäki.

Ijtyajuse: Onkutye, tzyampapä'is tise ijtyajpa päntam, kopäntam te'syetijke kujtyam.

Tiyä muspa ntzäjkanhä:

- Yajk tzäkyä sonekenetampä jaye nyämanhpamä te eya'eyatampä jaye tzyampapä'is jutz ijtyajpa mumuti.
- Tumtumä une yajk tu'nya jyaye tzyäjkupä'is, yajk tzäjkisä jutzte tzä'pya wa' kyenayaju eyatampä tyäwä.
- Yajk kyä'anhwa'kya tyäjkomotam eyatampä tzame tzyampapä'is jutz ijtyajpa mumuti.
- Tza'manhwaja oyek jutitampä otowe tzyampa jutz ijtyajpa mumuti.
- Tza'mjaya unetam ke jene oye u jene wä' wa' 'yanhmayaju jutz wa' jyayaju nye'tam tzyame te'syetike wa' tzyamtzamnayaju yempejute ijtyajpak.

TZÄKTÄJKUTZYAME

WYITNKÄSI'AJPAPÄ

Tzäktäjkutzyame wyitnkäsi'ajpapä: Onkutye; tzyampapä'is tzäktäjkuy tzentzamnakyuy'omo te'syetijke jaye'omo.

Tiyä suntampa: Wa' te une'is musu yajk yosa te tzäktäjkutzyame wyitnkäsi'ajyajpapä, te eyapäkäsi'ajyajpapä, wa' musu pya'tu iwäte tzyäkpä ti'iwä, tzotzpak nä'ontäkjayejinh te'syetike ontäkjayejinh.

Nä tzyäjkuk te yoskujayetam une'is maka 'yanhmaye:

- Jutitampä tzame tzäktäjkutzyamete.
- Ispäjkya yempetipä jaye'omo te'syetike tzentzamnakyuyomo.
- Is jutzjek tzyäkpä ti'iyä.
- Tise wa' yajk yosu te jaye'omo te'syetike wewenekyuyomo.
- Jutz wa' ispäjku yempejutä jaye'omo te'syetike tzentzamnakyuyomo.

- Kä'anhwa'kya unetam jutipä tzame nyäjayajpa tzäktäjkutzyame.
- Jayä mäjäpä toto'omo, yajk tu'nya.
- Yajk weweneya tumtumä tzäktäjkutzyamekäsi, tise, jujtzyenh tujkpa.
- Kopiwä tumä tzäktäjkutzyame wyitnkäsi'ajpapä, tzamanhwaja ke te'te makate anhmaye.
- Tza'manhwaja mäjäpä jaye'omo jutitampä tzäktäjkutzame'omo wyitnkäsi'ajpa te'syetike yajk tzäkya sonekenepä jaye.

Metza'omopä anhmakyuyis yyoskuy

Mäjäpä toto'omo tzäkja yä' tzäkitam wa' kyo'syaju oyek, jäsi'ka yajk tzamya tiyä nyäktäyajpa.

Tukayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Jayä mäjäpä toto'omo yä'ki ijtupä jaye wa' tyu'nyaju unetam, jäsi'ka yajk tzamya tiyä nyäktäyajpa.

Une'istam yoskuy

Tumtum jama tujkpä'uka te yoskuy anhmakyutyäjk'omo, anhmayoye'is tzyampa tiyä maka tzyäki tumtumä une. Metza unetam pejtayajpa, metza nä'päkyajpa, eyatampä'is pinhyajpa putzi, a'nhne'kyajpa te pokskutyam, te anhmayoye'is kotzonhpa wa' sunyi tzyä'yu te anhmakyutäjk, wa'tyä witu'u namtzu eyakojama.

Majksykuyomopä anhmakyuyis yyoskuy

- ▶ Kä'anhwakya unetam tiyä nyäktäyaju tu'nkuyisnye'.
- ▶ Yajk tu'nwätzäkya te jaye, tzamja te'yite ma pya'tyaju te tzäktäjkutzyame te'syetijke yajk jatzyä'ya tyotojayekäsitam.
- ▶ Yajk tzäkya yoskujaye jutä yajk kejyajpamä iwä's, jujtzyek tzyäkpa.

Isätim yä'se

Nä kyätäjkupäti

Äj wijtpa'äj

Mij nhwijtpa mij

Nye'kä wijtpa

Täj wijtampatäj

Tä wijtampatä

Mijtam nwyijtampamij

Nye'kätam wijtyajpa

Äjtzi wijtpatzi

Mijtzi nhwyitpa

Te'e wijtpa

Äjtziyumu wijtyajpa'tzi

Äjtzitam wijtampa

Mijtzitam nhwyijtampa

Te'yumu wijtyajpa

Tzamanhwajaya unetam wa' jyayaju tzäktäjkutzyame yäti nä kyätäjkupäti.

Nä kyätupäti

kyätupäti

Tujtayomopä anhmakyuyis yyoskuy

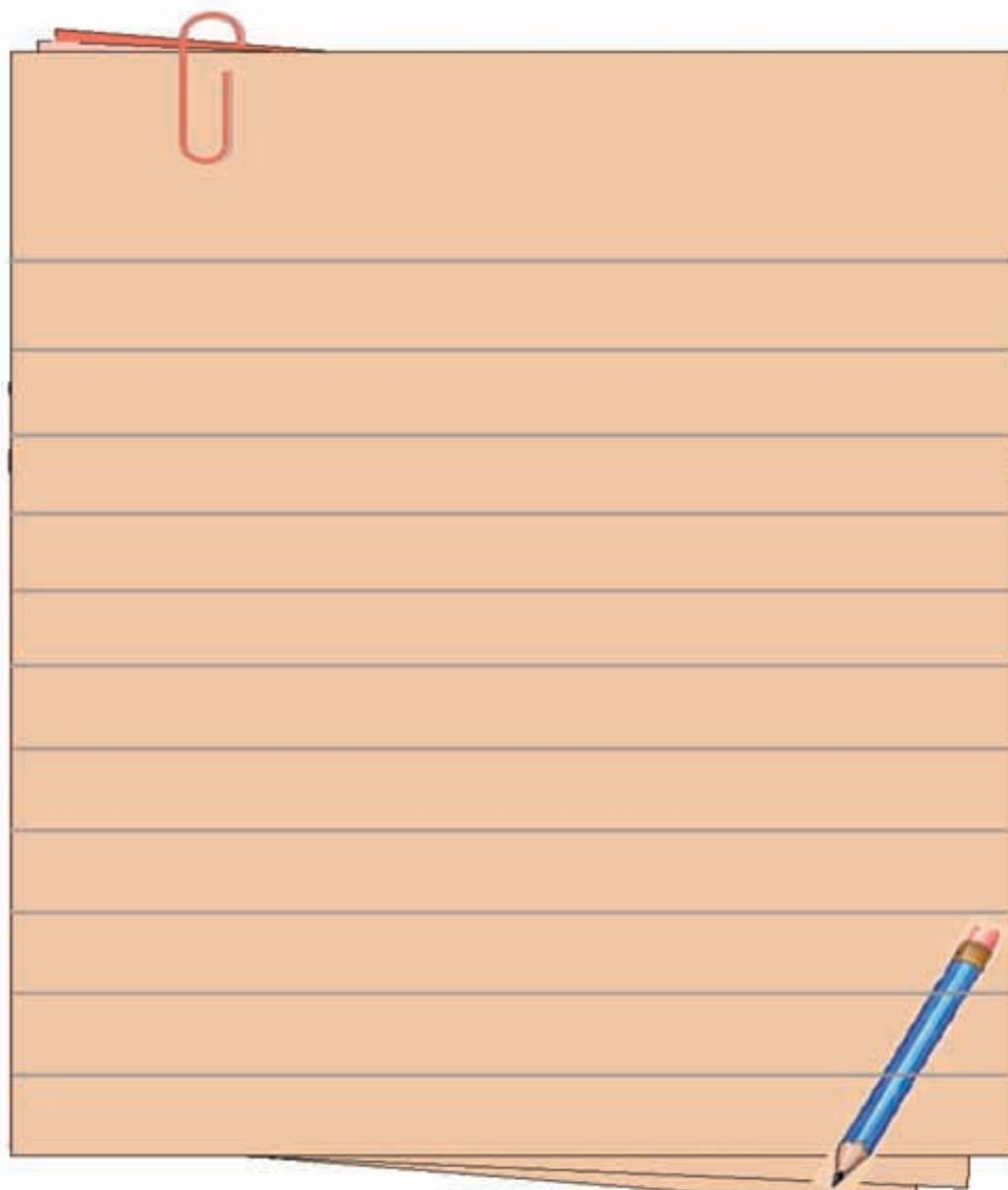
Yajk Ketnya tzäkitam, jäsi'ka yajk jayä tise kyenyajpa, ti tzäjkyaajpa.

Kuyayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa tzamjayu unetam wa' pyujtyaju anhkomo, yajk mäjtäya, yajk tzäkya sonekenetampä tzäktäjkuy, wa' wyanyaju, syikyaju, jyäyaju, tumtumä une yajk tzäkya yä'sepäti, tzyäiku'ka, kä'anhwakya jutz tzyamyajpa kätupä'a ti'omo, nä tyujkupä ti'omo, te'syetike makapäma tuki.

Yajk tzäkya mäjäpä toto'omo te yoskujyaye jutä yajk kejyajpa kätupäti.

Tzäktäjkutzyame wyitnkäsi'ajpapä: Tzäktäjkutye tzyampapä'is wewenäkyuyomo, jaye'omo, wyinte nyäyospa. Tzyo'tzkuy'omo, kyo'yajkuy'omo nyäjayajpapä nyätunhajpapä eyapä jaye.

Tiyä muspa ntzäjk'anhä:

- Muspa yajk mäjtäya te unetam, tey yajk kejyajpa te tzäktäjkutzyame wyitnkäsi'ajpapä, te'setike wane'omo.
- Yajk tu'mäya maksykumaksyku te nhka'etam, yomo'unetam jäsi'ka tzi'ya mäjatampä toto wa' te'käsi jyayaju te tzäktäjkutzyame, sonekenetampä te'syetijike yajk tu'nya mumu'ojmotam.

TZÄKTÄJKUTZYAME

EYAPÄKÄSI'AJPAPÄ

Tiyä suntampa: Wa' te une 'yanhmayu tipäte te tzäktäjkutzyame eyapäkäsi'ajpapä. Wa musu yajk yosa jyaye'omo te'syetijke tyu'nkuyomo.

Nä tzyäjkuk te yoskujayetam une'is manhpa 'yanhmayu:

- Jutz wa' yajk yosu te tzäktäjkutzyame yempetipä jaye'omo te'syetike tzentzamnakyu'omo.
- Maka musi ispäjkya te tzäktäjkutzyame eyapäkäsi'ajpapä yempetipä jaye te'syetijke wewenwkyuyomo.

Wi'nanhomopä anhmakyuis yyoskuy

Mäjäpä toto'omo tzäkja kä'mäk ijtusepä tzäki wa' isyaju te unetam te'syetike kä'anhwa'kya tiyã nyäktäyajpa.

Metza'omopä anhmakyuyis yoskuy

Yajk tu'nya te jaye kä'mäk ijtupä te'syetijke jäsika yajk wewenäya jutz nyä'ktäyajpa.

Rosa'is ijtukuy

Tumtum jama te yomo'une Rosa, sa'pa namtzu, kyotzonhpa nyana tzyäkyajpa te ukwinsa'ku, nyä'ijtu'nmäjkä tukay myuki, metza 'yatzitam.

Tzyäjkukä pi'kokyuy manhpa anhmakyutyäjkomo, sunyi anhmapiya, sa'sa tzyäkpä jyaye, eyatampä yoskuy tzyi'papä' anhmayoye'is. Pujtpak anhmakyutyäjkomo jyotzpa myuki, wa' musu pi'koya nyana, jasi'ka tzinhpa, tzyäjkpa anhmayoye'is tzyakjapyapä yoskuy. Rosa yospapä yomo'unete.

- Muspa nkä'anwa'kya tiyā nyäktäyaju te tyu'nyajupä jaye.
- Yajk tzamya jutitampä tzame tzäktäjkutzyamete.
- Yajk tzäkyä päyitampä jaye tyotojayekäsi jutä yajk yosyajpa te tzyäktäjkutzyame eyapäkäsi'ajpapä.
- Yajk tu'mäya tuka'tukatyam te unetam wa' tzyäkyaju mäjäpä toto'omo päyitampä jaye, jäsi'ka yajk tu'nya mumu'ojmotam.
- Tza'manhwaja jutzte te tzäktäjkutzyame eyapäkäsi'ajpapä.
- Tza'manhwaja oyek wa sunyi nyäktäya, yajk tzäkyä jaye kä'mäk ijtupäse.

Isätim yäse:

Äjn tzäjku'äs tumä täk	Äjt ntzäjku't tumä täk
Mis ntzäjkumis tumä täk	Mijt ntzäjku tumä täk
Nye'kä tzyäjku tumä täk	Te'is tzyäjku tumä täk
Tä ntzäktamutä tumä täk	Äjtam ntzäjkta tumä täk
Tä'stam ntzäktamutäs tumä täk	Äjtyumu ntzäkyajut tumä täk
Mistam mtzäktamumis tumä täk	Mijtäm mtzäjta tumä täk
Nye'kätam tzyäkyäju tumä täk	Te'isyumu tzyäkyaju tumä täk

Majksykuyomopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk kenya unetam te tzäki, yajk jaya tise nyäktayajpa.

Mojsayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Yajk kenya yä' tzäkitam te unetam te'syetike yajk tzäkya päyitampä jaye.

Tzäktäjkutzyame eyapäkäsi'ajpapä: Tzäktäjkutzyamete tujkpapä eyapakäsi, yempetikäsi.

Tiyä muspa ntzäjkanhä:

- Muspa yajk tzäkyä unetam sonekenetampä tzäjkokyuy jutä yajk keyyajpa te tzäktäjkutzyame eyapäkäsi'ajpapä.
- Jäsi'ka yajk tzäkyä sonekenetampä yoskuy tyotojayekäsi wa' yajk tzyä'yaju sunyi te anhmakyuy.
- Te yoskutyam muspa tzyäkyä natyumä te'syetike tyäwäjinhtam.

NÄ'EYA'AJJOYE

Nä'eya'ajoye: Onkutyē nyatunhapapä'is tise kăpăyăjpapä'is te tŕăktăjkyame te kenekotzamy.

Tiyă suntampa: Wa' 'yanhmayaju une'istam te nä'eya'ajoye jutyē maka juka wiyunhsesepä u jî'n wiyunhsesepäti, jaye'omo te'syetijke tŕămtŕămnakyuy'omo.

Nä tzyăkyajuk te yoskujayetam te une'is maka 'yanhmaye:

- Jută wa' yăjk yosya te nä'eya'ajoyetam jă'apă te'syetijke jî'nepă.
- Maka mye'tze maka pya'tye nä'eya'ajoyetam.

Jäsi'ka mäjäpä toto'omo muspa mtzäkja kä'mäksepa ijtupä tzäki, wa' isyaju unetamis, yajk tzamya tiyä nyäktäyajpa, kipsyajpa.

Metza'omopä anhmakyuyis yyoskuy

Japyutä mäjäpä totokäsi te kä'mäk ijtyajupä jayetam wa' tyu'nyaju unetamis te'syetijke yajk tzamya tiyä nyäktäyajpa.

Une'istam tzyamtzamnakyuy.

Äjn ntzäjku'äj te yoskuy tzyajkupä te anhmayoye'is.

Äj ja'n tzyäkäti'äj te yoskuy.

Minä yä'ki maka mäjtzätyame.

Jä'ä minpa äj uka nhkotzonhpamis'äj, wa'tä ntzäjku te yoskuy.

Jä'ä manhpa'smij nhkotzonhu uka wina mäjtzätyampatä.

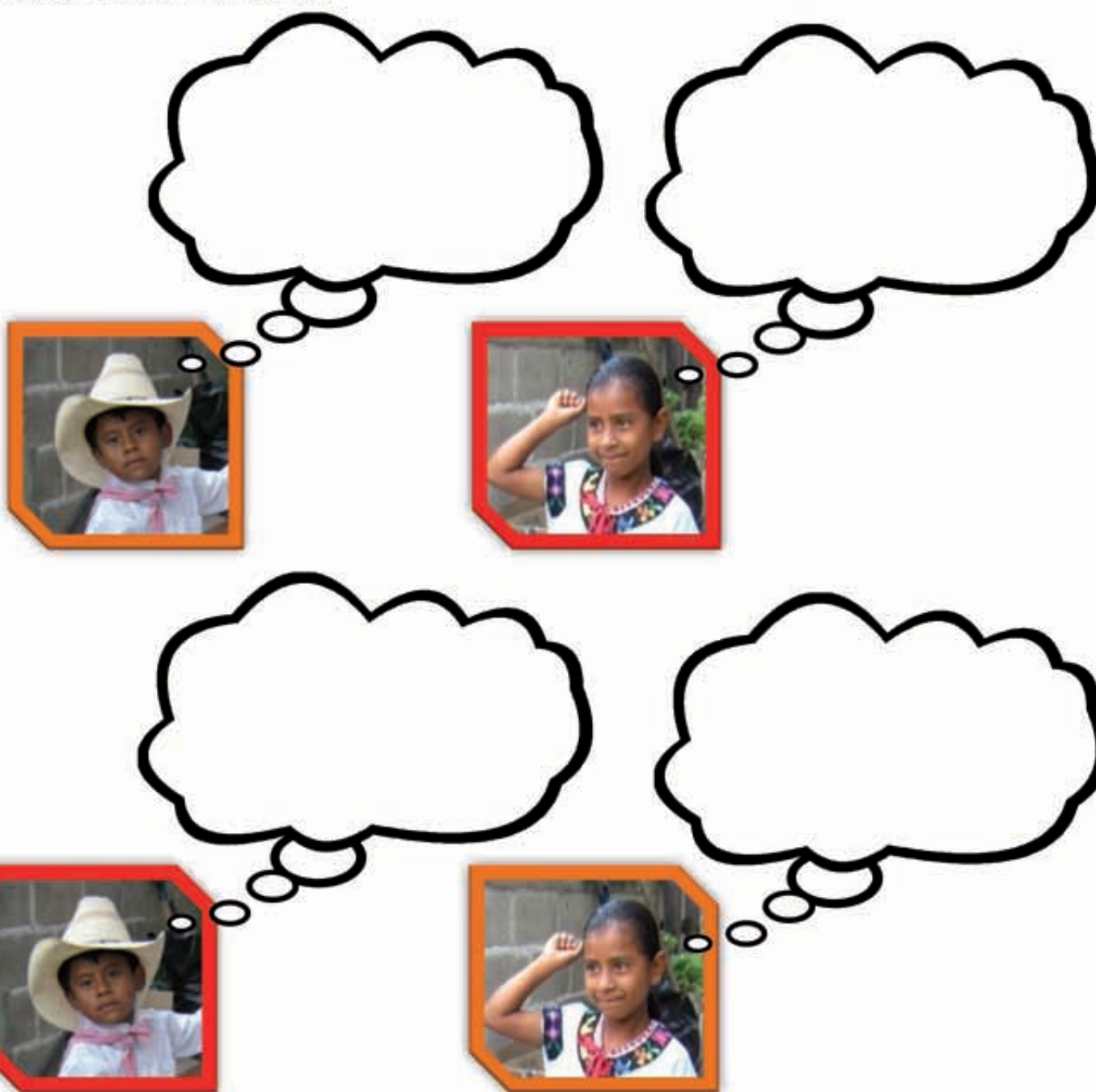
Ja'ne wina ntzäktampa te yoskuy, jäsi'ka mäjtzätyampatä.

Manhtampatä mis ntäjkajmo, te'syetijke te'yi tzäkpata te yoskuy jäsi'ka mäjtzätyampatä.

- Yajk tu'mäya unetam maksykuymaksykuytyam wa' weweneyaju tiyä nyäktäyajpa tyu'nyajupä jaye'omo.
- Yajk tzamya jutä ijtyaju jaye nä'eya'ajoye tzyampapä ya'sepä; jä'ä, ji'ne.
- Jäsi'ka yajk tzäkya tyotojayekäsi päyitampä jaye nyämanhpamäy nä'eya'ajoye.
- Yajk kätäkya winanh'omo wa' tyu'nyaju te tzyäkyajupä jaye.
- Muspa mjayu mäjäpä totokäsi, une'istam tzyamyajpapäti wa' mumu unetam musu tyu'nya.
- Yajk tzamya tumtumä une tumä tzame jutä yajk kejjajpa te nä'eya'ajoye.
- Jäsi'ka yajk tzäkya tyotojayekäsi.

Muspa ntzamjaya unetam wa' jyayaju yä'ki tumä wewenekyuy jutä yajk yosyajpa te nä'eya'ajoye.

Mojsayomopä anhmakyuyis yyoskuy

Muspa mtzamjayu te nhka'etam wa' yajk ta'nya te jayetam.

Juanh'is _____ syuni myäjtäyu.

_____ manhpa'äj mijinh.

Maria'is _____ syuni tyu'nu tyotoyaje.

_____ näminja'äs mpama.

Martha'is _____ pya'te myätzik.

Nä'eya'ajoye: Onkutye tzyampapä'is tise kakpäyajpa te
tzäktäjkutzyame'is tzyampapäti.

Tiyä muspa ntzäjkanhä:

- Yajk tzamya unetam te nä'eya'ajoye.
- Yajk mäjtzäya, te'omo maka pyuti te tzame nä'eya'ajoye.
- Yajk tzäkya päyitampä jaye nyämakapä'is jä'a te'syetijke jine.
- Tza'manhwaja sunyi te nä'eya'ajoyetam, jutä yospa: jine, jä'a.

KOJTANHÄYITAM

JUTZ TZYAMYAJPA E'YA'E'YAPÄ KUMKU'YOMO TE'SYETIJKE JOMETAMPÄ ONKUY

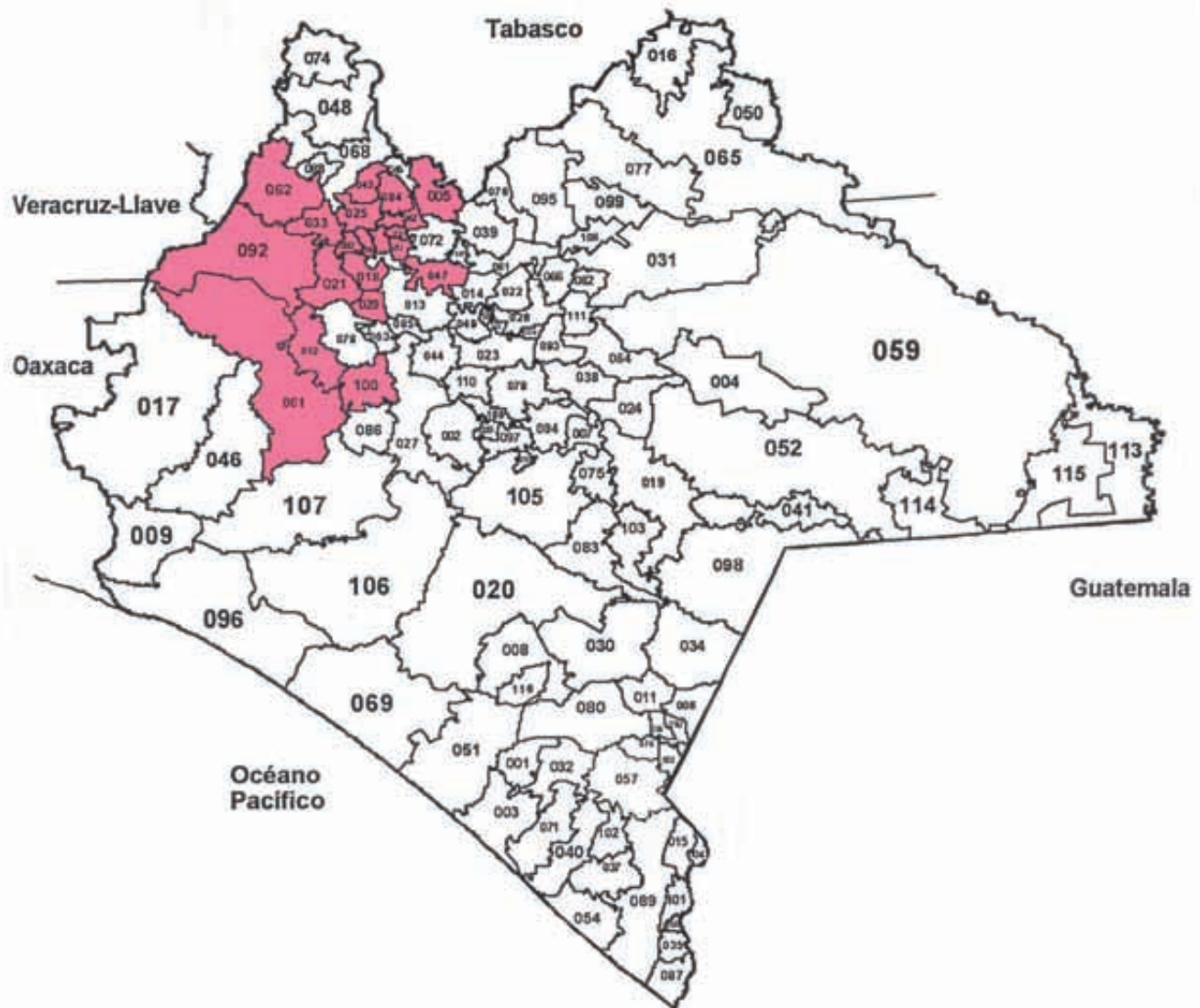
Yä'ki nhjatyäjkäyajut jutz tzyamyajpa eya'eyapäkumkuyomo wa' myusyaju anhmayoye'istam, une'istam te'syetijke mumu tyu'nyajpapä'is te totojaye.

KÄNÄ'MÄ	POKYÄ'MÄ	AWAYOMO	KUYATEMÄ	
anhkoka'psäyi	anhkoka'psäyi			entre paréntesis
anhmakyu'yis yoskuy				ejercicio
isä	kena	a'mä		vea, observe
jakyuyanhki'mkuy				reglas de escritura
kipsanhwajkuy	ki'psanhwajkuy			reflexión
kojtanhäkyuy	kojta'nhäkyuy	kojta'nhäyi	kojtanhäyi	agregar
maka	manhpa			se va
näyi	näy	näyi	näyi	sustantivo o nombre
nye'omojktam	nye'ojmotam			entre ellos
ote	tzuni	ore	ote	lengua zoque
ote	tzame	ore	ote	palabra
paknti				mero
patan	po'os	paranh	pataja	guayaba
pa'tkumyā	pa'tkumyā			índice
pitzi	pitzi	äjksisose	tzajam	nixtamal
tepa'ka	jäsa'ka	jäsi'ka	jäsi'ka	después
te'setijke	te'syetijke	te'setike	je'tzetike	así también
tikuta	tikotoya	tikoroya	tikotoya	porqué o para qué
tzapntäjkäkyuy	tzamtäjkäkyuy	tzaptäjkäkyuy		introducción
tzyna	naranjas	tzyna	po's	naranja
wäwä	anhpa'te		wäti	mucho
wewenkyuy	tzamtzamnakyuy			comentar
yajk ke'tnhkuy	yajk kennhkuy			presentación
wempe	titamis nyäyi	yempetipä näyi	yempetipä näyi	nombre común
yuskutatzi'kuy	yäskotoyatzi'kuy	yuskuroyatzi'kuy		agradecimiento

Te'syejtijke te jometampä onnhkuy:

anhmakyumusokyuy				criterios pedagógicos
jakyu'yanhki'mkuy				reglas de escritura
kenekotzapnhkuy	kenekotzamkuy			adjetivo
kipsanhwajkuy	k'ipsanhwajkuy			reflexión
kojta'nhäyitam				anexo
konäyi'ajkuy				pronombre
mäjäjaye				mayúscula
namajaye				minúscula
ma'yotyäjk				número cardinal
nenhejaye				alfabeto
nenhenäma'yotyäjk				número ordinal
onnhku'yis nyäyitam				categoría gramatical
ontäjkjaye				consonante
otemusokyu'yis ki'psokyuy				criterios lingüísticos
ti mjo'kpa yä' yoskuyjayeepik	tiyä mjo'kpa yä' yoskuyjayejin	ti mjo'kpa yä' yoskuyjayejin		propósito
ti'omo maka yajk yosye	ti'omo maka yaj yosyaju			enfoque
titam nyä'ijtu yoskuyjaye'is	titam nyä'ijtu yoskuyjaye'is			mapa de contenido
tzäjk'eya'ajoye				adverbio
tzäktäjkutzyame				verbo
tzu'nnhkäy	tzu'nhkä			glotal
winnhkene		kene		foto
wintipä anhmakyuy		wi'tntipä anhmakyuy		primer ciclo
yosyajupä yä' totoyaje'omo				bibliografía

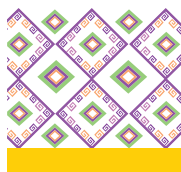
JUTÄ TZAMTÄJPA NE' OTETAM

Clave	Municipio	Clave	Municipio
005	Amatán	060	Ocotepec
012	Berriozábal	061	Ocozacoautla de Espinosa
018	Coapilla	062	Ostuacán
021	Copainalá	067	Pantepec
025	Chapultenango	073	Rayón
029	Chicoasén	084	Solosuchiapa
033	Francisco León	090	Tapalapa
042	Ixhuatán	091	Tapilula
043	Ixtacomitán	092	Tecpatán
047	Jitotol	100	Tuxtla Gutiérrez

YAJK YOSYAJUPÄT TOTOTUNTÄJK YÄ TOTOJAKYUYOMO.

- C.D.I. 2003. *Convenio 169 de la OIT, sobre pueblos indígenas y tribales en países independientes*. México, D.F.
- DGEI. 2006. *Parámetros curriculares*. Educación básica. México, D. F.
- García, Matzar, Pedro Oscar, et. al . Primera edición 1993. *Gramática del Idioma Kaqchikel*. Edit. Proyecto Lingüístico Francisco Marroquín. Guatemala C.A.
- Harrison W. Roy, García H. Cástulo. 1981. *Diccionario Español-Zoque y Zoque-español, de Copainaló, Chiapas*. Instituto Lingüístico de Verano. México D. F.
- Hernández Hernández Adriana M. y Núñez Sánchez María Silvia. 2007. *Otekøme'tzkutzyame*. Versión ampliada. Secretaría de Educación. Tuxtla Gutiérrez, Chiapas; México.
- Hernández Hernández Adriana, et. al. 1999. *Otetza'ma'ñwajkuy*. Servicios Educativos para Chiapas. Tuxtla Gutiérrez, Chiapas; México.
- INALI. 2003. *Ley general de los derechos lingüísticos de los pueblos indígenas*. México, D.F.
- Lerner Delia. 2003. *Leer y escribir en la escuela; lo real, lo posible y lo necesario*. Biblioteca para la actualización del maestro. México, D.F.
- SEP, 2000. *Programas de estudio Español*. Educación primaria. México, D. F.
- González Álvarez, Wilfrido, et. al. 1999. *Gramática de la lengua Zoque*. Dirección de Educación Indígena. Tuxtla Gutiérrez, Chiapas.
- Zimmermann, Klaus. 1999. *Política del lenguaje y planificación para los pueblos amerindios: Ensayos de ecología lingüística*. Universidad de Bremen. Madrid.

Se terminó de imprimir en Talleres Gráficos de México,
Av. Canal del Norte No. 80, Col. Felipe Pescador, Del.
Cuauhtémoc, C.P. 06280, México, D.F., en noviembre
de 2013 con un tiro de 1000 ejemplares. En esta
edición se utilizó papel bond de 90g para los
interiores y cartulina couché brillante de
250 g para los forros. Diseño de portada
Lidia Alejandra Del Río.